

Miia Leppänen, Riina Pulkkinen ja
Kalle Nieminen

KOHTAAMISIA TULEVAISUUS- LABORATORIOSSA

Sitra Lab etsimässä ratkaisuja
lasten ja nuorten eriarvoisuuteen

11.12.2019

Sitra muistio
© Sitra 2019

Miia Leppänen, Riina Pulkkinen ja Kalle Nieminen
Toimittajat Sanna Autere ja Katja Lindroos

Kohtaamisia tulevaisuuslaboratoriossa
– Sitra Lab etsimässä ratkaisuja
lasten ja nuorten eriarvoisuuteen

ISBN 978-952-347-154-2 (PDF)

www.sitra.fi
Julkaisua koskevat tiedustelut: julkaisut@sitra.fi

Sitran muistiot ovat tulevaisuustyömme taustaksi
tuotettuja sisältöjä.

Julkaisua päivitetty saavutettavuuden osalta
kesällä 2020.

SITRA
LAB

Sitra muistio

Kohtaamisia tulevaisuuslaboratoriossa

– Sitra Lab etsimässä ratkaisuja lasten ja nuorten eriarvoisuuteen

11.12.2019

Sisällys

Esipuhe	2
Tiivistelmä	3
Sammanfattning	4
Summary	5
Johdanto	6
Tulevaisuuslaboratorio muutoksentekijöille	8
Tulevaisuuslaboratorion lähestymistavat	10
Näin tulevaisuuslaboratorio toimii	14
”Yhtäkään ei ole varaa menettää”	19
Nuorten kokemuksista kokeiluihin	25
Seuraavaksi	38
Tulevaisuuslaboratorion osallistujat	39
Tulevaisuuslaboratorion ohjausryhmä	39
Lähteet	40

Esipuhe

Pidät käsissäsi kaikkien aikojen ensimmäisen Sitra Labin tulevaisuuslaboratorion työskentelyn tulosta. Tulevaisuuslaboratorio pyrkii aihe kerrallaan etsimään ratkaisuja yhteiskuntamme kiperimpiin ongelmiin. Koska tämä ensimmäinen puolivuotinen koitos keskittyi lasten ja nuorten eriarvoisuuden ratkaisemiseen, on luonnollista, että projektin ohjausryhmä koostui meistä nuorista.

Jo laboratoriotyöskentelyn alkumetreillä 28 asiantuntijasta koostunut työryhmä asetti pääimmäiseksi tavoitteekseen luoda parempi elämä lapsille ja nuorille. Asiantuntijoiden ja nuorten yhteisestä työskentelystä syntyi viisi erilaista eriarvoisuuden juuriongelmiin puuttuvaa kokeilua.

Meistä kahdeksasta nuoresta koostunut ohjausryhmä on toiminut yhteyslinkkinä lasten ja nuorten tosielämän ja asiantuntijoiden korkealentoisen innovoinnin välillä. Olemme olleet tiiviisti mukana työskentelyssä ideoimassa, antamassa palautetta ja keskustelemassa. Sitra Labin tulevaisuuslaboratorion merkitys meille nuorille peilaa sen merkitystä koko yhteiskunnassa. Olemme päässeet oikeasti osaksi tulevaisuustyöskentelyä. Meille on onnistuneesti luotu prosessin aikana tilaa ja tilaisuuksia tuoda oma äänemme kuuluviin. Nuorten kuulluksi tuleminen on ollut hyödyllistä prosessin kannalta, mutta myös merkityksellistä laajemmin. Se, että nuoret pääsevät mukaan tekemään tulevaisuutta, on esimerkillistä osallisuutta ja suoraa vaikuttamista omaan elämään – meissä on tulevaisuus.

Sitra Lab on osoittanut, että nuoret voidaan onnistuneesti sisällyttää tulevaisuuden suunnitteluun ja yhteiskunnallisten asioiden ratkomiseen myös käytännössä. Toivon, että tämä esimerkki näkyy tulevaisuudessa yhä voimakkaammin muuallakin. Osallisuus on osa ratkaisua, jolla voidaan luoda parempi elämä lapsille ja nuorille. Osallisuudesta syntyy tunne siitä, että meistä nuorista välitetään ja meitä ajatellaan. Sitra Labiin osallistuminen on luonut kuvan siitä, että myös me voimme vaikuttaa omaan elämäämme. Olemme nähneet esimerkkejä siitä, miten tulevaisuutta tulisi rakentaa epätavallisesti ja yhdessä ongelmia ratkaisten sekä kauniita asioita kuten yhteisöllisyyttä ja välittämistä vaalien.

Helsingissä, 11.12.2019
Nuorten ohjausryhmän puolesta

ENJA SEPPÄNEN

Tiivistelmä

Sitra Lab käynnistyi keväällä 2019. Se syntyi halusta ja tarpeesta synnyttää positiivista yhteiskunnallista muutosta. Sitra Labin tavoitteena onkin lisätä kaikkien yhteiskunnallisen muutoksen tekemisestä kiinnostuneiden kykyä, halua ja mahdollisuuksia rakentaa kestävämpää yhteiskuntaa.

Sitra Labin kokonaisuus koostuu kolmesta osasta: intensiivisestä koulutusohjelmasta eli tulevaisuuslaboratoriosta, muutoksenteekijöiden avoimesta yhteisöstä sekä yhteiskunnallisen muutoksen tekemistä vauhdittavien menetelmien konseptoinnista. Tulevaisuuslaboratorio tarttuu yhteen yhteiskuntamme ongelmaan kerrallaan. Tämä julkaisu kuvaa tarkemmin tulevaisuuslaboratorion ensimmäistä toteutusta, joka pureutui lasten ja nuorten eriarvoisuuden vähentämiseen. Laboratorioryhmän järjestettiin avoin haku. Mukaan haki 231 lasten ja nuorten eriarvoistumista vastaan taistelevaa ammattilaista yhteiskunnan eri aloilta, ja heistä valittiin 28 osallistujan joukko. Suunnittelua ohjasi nuorista koottu ohjausryhmä.

Tulevaisuuslaboratoriossa kohtaavat tulevaisuusajattelu, systeemiajattelu, muotoiluajattelu sekä sosiaalisten innovaatioiden prosessi. Ensimmäiseen tulevaisuuslaboratorioon mukaan valitut muutoksenteekijät ovat lasten ja nuorten eriarvoisuuden parissa työskenteleviä, ongelmaa mahdollisimman eri puolilta katsovia ammattilaisia. Yhteisissä kohtaamisissa vaalimme dialogisuutta ja yhteisöllisen oppimisen periaatteita, jotta keskustelussa päästiin mahdollisimman syvälle ja kaikkien ääni saatiin mahdollisimman hyvin kuuluville. Tulevaisuuslaboratorion keskeiset periaatteet ja toimintatapa on avattu tarkemmin tässä julkaisussa.

Ensimmäisessä tulevaisuuslaboratoriossa työskenneltiin viiden tulevaisuuden erilaisia kehityssuuntia kuvaavan teeman parissa, jotka olivat: työ- ja oppimisympäristöjen muutos, nuoret globaaleina toimijoina, uusi yhteisöllisyys ja yksinäisyyden kohtaaminen, demokratian ja osallisuuden muutos sekä teknologian nopea kehitys. Tulevaisuuslaboratorion osallistujista muodostetut pienryhmät kävivät läpi ongelman ymmärtämisen ja rajaamisen vaiheet sekä ideoivat ja suunnittelivat konkreettisen kokeilun ongelman ratkaisemiseksi. Kokeiluissa syntyi viisi uutta tapaa taklata lasten ja nuorten eriarvoisuutta. Kokeilut tehtiin yhteistyössä julkisen, yksityisen ja järjestösektorin kanssa.

Tässä julkaisussa tulevaisuuslaboratorion osallistajat kertovat oman näkemyksensä yhteiskunnassa tarvittavasta muutoksesta. Eriarvoisuus on viheliäinen yhteiskunnallinen ongelma. Sitä ei ratkaise kukaan yksin, eivätkä yksittäiset toimenpiteet vain tietyllä sektorilla ole riittäviä. Eriarvoisuuden kokemuksia voidaan vähentää edistämällä nuorten osallisuutta ja aitoja kohtaamisia. Yhtä lailla tarvitaan koko järjestelmän kattava systeeminen muutos, jossa lasten ja nuorten eriarvoisuuden ratkaiseminen on Suomen seuraava ”kuulento” – yhtä konkreettinen ja merkittäväksi koettu yhteinen päämäärä, kuin ensimmäisen ihmisen lähettäminen kuuhun aikanaan oli. Eriarvoisuuden vähentämisen on oltava jokaiselle suomalaiselle niin tärkeä asia, että sydämessä läikähtää. Tehtävä ei ole yksinkertainen, mutta sen alle ei saa luhistua. Eriarvoisuus – ja sen ratkaiseminen – rakentuu joka päivä ja kaikkialla.

Sammanfattning

Sitra Lab inleddes våren 2019. Det uppstod ur en vilja och ett behov att skapa positiv förändring i samhället. Målet med Sitra Lab är att alla de som är intresserade av att skapa samhällelig förändring ska kunna öka sina färdigheter, viljor och möjligheter att bygga ett mer hållbart samhälle.

Sitra Lab består i sin helhet av tre delar: ett intensivt utbildningsprogram eller framtidslaboratorium, ett öppet samfund för förändringsaktörer, samt ett koncept för metoder som påskyndar samhällliga förändringar. Framtidslaboratoriet tar itu med ett av problemen i vårt samhälle åt gången. Denna publikation beskriver i detalj framtidslaboratoriets första genomförande, som inriktade sig på att minska ojämlikhet bland barn och unga. Till laboratoriegruppen ordnades en öppen ansökan. Från samhällets olika områden sökte 231 professionella som kämpar mot ojämlikhet bland barn och unga att vara med, och av dem valdes 28 deltagare till gruppen. Planeringen styrdes av en styrgrupp som bestod av unga.

I framtidslaboratoriet möts framtidstänkande, systemtänkande, designtänkande och processen för social innovation. Förändringsaktörerna valda till det första framtidslaboratoriet var professionella som arbetade mot ojämlikhet bland barn och unga, och såg på problemet från olika synvinklar. Vid de gemensamma mötena värnade vi om dialog och grunderna för samhällelig inläring, så att diskussionen kunde gå så djupt som möjligt och allas röster fick höras så bra som möjligt. Framtidslaboratoriets centrala grunder och verksamhetsätt har öppnats upp mer i detalj i denna publikation.

Vid det första framtidslaboratoriet arbetade man med fem olika teman om utvecklingsriktningar för framtiden, som var: förändring i arbete och inlärningsmiljöer, unga som globala aktörer, ny gemenskap och att möta ensamhet, förändringen av demokratin och delaktigheten samt den snabba teknologiska utvecklingen. Deltagarna i framtidslaboratoriet bildade smågrupper som gick igenom skeden för att förstå och begränsa problemet samt tog fram idéer och planerade konkreta försök att lösa problemen. Vid försöken uppstod fem nya sätt att tackla ojämlikhet bland barn och unga. Försöken gjordes i samarbete med offentliga sektorn, privata sektorn och organisationssektorn.

I denna publikation berättar deltagarna i framtidslaboratoriet om sina egna åsikter om de förändringar som samhället behöver göra. Ojämlikhet är ett svårt samhälleligt problem. Ingen kan lösa problemet själv, och det räcker inte heller med enstaka åtgärder inom endast vissa sektorer. Erfarenheter av ojämlikhet kan minskas genom att främja delaktighet och äkta möten bland unga. Samtidigt behöver systemet en heltäckande systemisk förändring, där lösningen för ojämlikhet bland barn och unga är Finlands nästa ”månlandning” – något som upplevs som ett lika konkret och lika betydelsefullt gemensamt mål, som när den första människan en gång i tiden skickades till månen. Att minska ojämlikhet borde vara en så viktig sak för varje finländare att det får hjärtat att bulta. Uppgiften är inte enkel, men man får inte kollapsa under den. Ojämlikhet – och dess lösning – byggs upp varje dag och av alla.

Summary

Sitra Lab launched in spring 2019. Its impetus was a desire and a need for positive societal change. The objective of Sitra Lab is to improve the ability, willingness and opportunities for everyone interested in creating societal change to build a more sustainable society.

Sitra Lab consists of three parts: an intensive training programme (the future laboratory), open co-operation among change-makers and concept development for methods promoting societal change. The future laboratory tackles one of society's problems at a time. This publication describes in more detail the first edition of the future laboratory that focused on decreasing inequality among children and young people. An open call was held for the laboratory group, which attracted applications from some 231 professionals working in various societal sectors to combat inequality among children and young people. From these, a team of 28 participants was selected. A steering group that consisted of young people guided the planning process.

The future laboratory combines future thinking, systems thinking, design thinking and the process of social innovation. The change-makers selected for the first future laboratory were people working with the issue of inequality of children and young people, and the aim was to select professionals who would approach the issue from a number of different perspectives. In our encounters, we emphasised the principles of dialogue and collaborative learning so that discussions were as in-depth as possible and everyone's voice could be heard. The central principles and operational method are explained further in this publication.

Participants in the first future laboratory worked with five themes describing different future developments: the change in working and learning environments; young people as global actors; new communality and encountering loneliness; the change in democracy and inclusion; and the rapid development of technology. Participants in the future laboratory were divided into small groups that worked to understand and delimit the issue at hand, and brainstormed and planned an experiment to solve the issue. During these trials, five new ways to tackle inequality among children and young people were created. The trials were conducted in co-operation with the public, private and organisational sectors.

In this publication, the future laboratory's participants share their views on the change needed in society. Inequality is a serious societal issue. No one single person can solve it, and isolated measures taken in specific sectors will not suffice. Experiences of inequality can be decreased by promoting the inclusion of young people and offering them meaningful encounters. Similarly, we need an entire systemic change so that tackling inequality among children and young people becomes our next "lunar mission" – as a common goal, it needs to be as momentous in people's minds as sending a human to the moon was in the 1960s. Every Finn needs to be deeply and emotionally engaged with the task of reducing inequality. It is not a simple task, but we must not be discouraged. Inequality – and eliminating it – will be something achieved everywhere, every day.

Johdanto

”Tehdään samalla tavalla kuin viime vuonna” on lause, jota emme enää juurikaan kuule. Ajallemme ovat tyypillisiä ongelmat, joihin ei ole olemassa patenttivastauksia, yhteisistä ongelman määrittelyistä puhumattakaan. Eri alojen ammattilaiset ja aktiiviset osaajat etsivät jatkuvasti toimivia tapoja ja työkaluja, joilla tarttua näihin viheliäisiin ongelmiin. Sitra Lab on syntynyt tilanteeseen, jossa tarvitaan kykyä toimia, halua todella ratkaista sekä lupa, tilaa ja aikaa erilaisten ratkaisujen kehittämiseen.

Kokonaisuudessaan Sitra Lab koostuu kolmesta osasta: intensiivisestä tulevaisuuslaboratoriosta, ajatuksia virittävästä yhteisöstä ja yhteiskunnallisen muutoksen tekemistä vauhdittavien menetelmien konseptoinnista (katso kuva 1). Tämä julkaisu kuvaa tarkemmin tulevaisuuslaboratorion ensimmäistä toteutusta, joka käynnistyi keväällä 2019.

Sitra Labin tulevaisuuslaboratorio on paikka, jossa alan ammattilaiset pysähtyvät tarkastelemaan tiettyä aihetta ja etsimään tulevaisuuden kehityssuuntia yhdessä. Pyrkimys ja ongelma on yhteinen, mutta ratkaisuja ei kukaan omista yksin. Tulevaisuuslaboratorion tavoitteena on, että laboratorioon valittujen muutoksentehtävien kyky, halu ja mahdollisuudet toimia monimutkaisessa maailmassa kasvavat.

Olemme tehneet tulevaisuuslaboratorion esimerkiksi palveluiden kehittämisestä vastaaville, poliittisten päätösten valmistelijoille, projektipäälliköille, näkemyksellisille kentän uudistajille sekä osaamistaan soveltaville asiantuntijoille. Heitä yhdistää halu tarttua ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen ongelmaan ja toimia ongelman purkamiseksi. Tulevaisuuslaboratorioon haetaan avoimella haulla. Osallistujien valinnan keskeinen periaate on koota yhteiskunnan eri osa-alueilta mahdollisimman monipuolinen joukko käsiteltävän teeman pariin. Ensimmäisessä tulevaisuuslaboratoriossa teemana oli lasten ja nuorten eriarvoisuus.

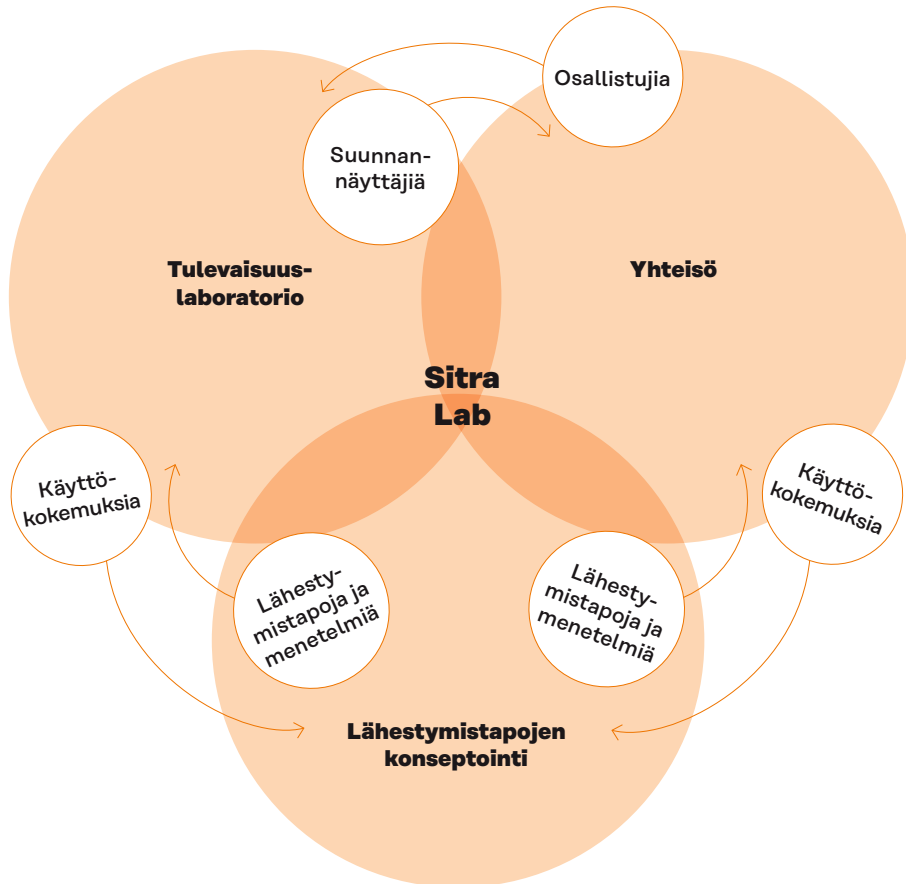
Tulevaisuuslaboratorion ohella Sitra Labiin kuuluu muutoksentehtävien yhteisö. Sen päätaavoite on sama: lisätä ihmisten kykyä, halua ja mahdollisuuksia kestävästi yhteiskunnallisen muutoksen tekemiseen. Aiheet, joita yhteisössä käsittelemme, liittyvät aina yhteiskunnallisen muutoksen tekemisen lähestymistapoihin ja viheliäisten ongelmien taklaamiseen. Aiheita yhdistää vahvasti sana ’miten’. Näihin materiaaleihin voivat kaikki kiinnostuneet päästä käsiksi Sitran verkkosivuilta löytyvien artikkelien ja blogien kautta, sekä HERÄÄMÖ-aamiaistapahtumissa.

Kolmas toimintamuoto muutoksen tukemiseksi on yhteiskunnalliseen muutokseen tarvittavien lähestymistapojen, kyvykkyyksien ja menetelmien konseptointi. Tätä tehdään, jotta menetelmiin perustuvia valmiuksia kehittyä paitsi tulevaisuuslaboratorion osallistujien keskuudessa, myös laajemmin Suomessa.

Seuraavaksi kerromme siitä, miten Sitra Labin tulevaisuuslaboratorio toimii, mitä sen ensimmäisessä toteutuksessa käytännössä tehtiin ja miten osallistajat ja nuoret näkivät ongelman sekä ratkaisujen erilaiset puolet.

Kuva 1: Mistä Sitra Lab koostuu?

Tulevaisuuslaboratorio muutoksenteekijöille

”Labra” on paikka näkijöille ja tekijöille, jotka haluavat ratkaista viheliäisiä ongelmia ja muuttaa yhteiskuntaa kestävämmäksi. Tulevaisuuteen luotaava laboratorio pureutuu osallistujiensa avulla valittuun yhteiskunnalliseen ongelmaan ja rakentaa kokeiluja ongelman ympärille. Tavoitteena on, että tulevaisuuslaboratorioon valittujen muutoksenteekijöiden kyky, halu ja mahdollisuudet toimia monimutkaisessa maailmassa kasvavat.

Muutoksen periaatteita ja työkaluja

Tämän päivän muutoksenteekijä kohtaa työssään vaikeita ongelmia, jotka väistävät määritelmiä, joihin ei ole yhtä ratkaisua ja joita ratkaisemaan tarvitaan useita toimijoita. Monimutkaiset ongelmat ovat monien – ja samaan aikaan eivät kenenkään – pöydällä. Jokaisen työpöydän takaa katsottuna ongelmat näyttävät vähän erilaisina. Eriarvoisuus voi olla esimerkiksi köyhyyttä, osattomuutta päätöksenteosta, tasa-arvo- tai aluepoliittinen kysymys. Tällaisten viheliäisten ongelmien parissa työskentelevät ammattilaiset etsivät jatkuvasti parempia tapoja tarttua ongelmiin sekä ratkaista niitä. Vaikka kokeileminen, julkisen sektorin innovaatiotoiminta tai yhteiskehittäminen ovat jo vakiintunutta käsitteistöä, niin päivittäinen työ, rajallinen aika ja rahoitus, joka on jo kiinnitetty olemassa olevaan toimintaan, hidastavat mahdollisuuksia etsiä uusia ratkaisuja tai tarkastella ongelmia monesta näkökulmasta.

Sitra Labin pyrkimyksenä on tarjota tämän päivän haasteiden parissa toimiville tekijöille uusia verkostoja, kyvykkyyksiä ja työkaluja yhteiskunnallisen muutoksen edistämiseen. Tulevaisuuslaboratorio rakentuu kulloinkin valitun teeman ympärille ja pyrkii tulevaisuus- ja systeemijattelun, muotoilujattelun sekä sosiaalisen innovaatiotoiminnan keinoin antamaan valituille osallistujille eväitä muutostyöhön. Kaikkiin edellä mainittuihin lähestymistapoihin sisältyy erilaisia konkreettisia työkaluja. Esimerkiksi erilaisten tulevaisuuksien hahmottamista voi lähestyä Sitran kokoaman työkalupakin kautta.¹

Usein tartumme ensin työkaluun, joka johdattaa meidät menetelmän tai tietynlaisen prosessin äärelle. Esimerkiksi systeemikartan avulla pääsemme kiinni systeemijatteluun tai tulevaisuuden uutisia kirjoittamalla harjoitamme tulevaisuusajattelua. Kuitenkin yksittäisiä menetelmiä ja työkaluja tärkeämpää on ymmärtää, millaiset periaatteet tulevaisuuslaborato-

---

1 Sitra 2018

rion työskentelyn takana on. Tulkitsemme periaatteita asenteina, ajattelumalleina tai tapoina, jotka ovat välttämättömiä viheliäisten ongelmien ratkomiseen.²

Niinpä erilaisten prosessiin tai menetelmiin liittyvien taitojen rinnalla kulkeekin asenne yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseen. Muutoksen tekeminen tarvitsee uteliaita, rohkeita ja toimintaan ja konkreettisiin vaikutuksiin orientoituneita yksilöitä. Monimutkaiset yhteiskunnalliset tilanteet vaativat pysähtymistä ongelman äärelle sekä syvempää analyysia juurisyistä ja systeemin vuorovaikutussuhteista. Tutkimustiedon lisäksi muutoksenteekijä haluaa empaattisesti ymmärtää kohderyhmiin kuuluvia ihmisiä sekä etsiä erilaisia tiedon lajeja. Nämä yhdessä kiteytyvät rohkeasti kokeilevaan tekemisen tapaan. Näitä periaatteita ja niihin kytkeytyviä menetelmiä haluamme Sitra Labissa tarjota.

Ensimmäinen tulevaisuuslaboratorio tarttui lasten ja nuorten eriarvoisuuteen

Kestävyyskriisi, demokraattisen järjestelmän haasteet ja talouden jatkuvan kasvun dilemma haastavat länsimäisen hyvinvointivaltiomme perustaa. Kaikki haasteista ovat päivänpolttavia, mutta lisäksi niille on yhteistä se, että niihin kaikkiin voidaan tarttua vähentämällä yhteiskunnassa esiintyvää eriarvoisuutta. YK:n määrittelemät kestävän kehityksen tavoitteet (Sustainable Development Goals, SDG) korostavat yhtenä päätavoitteena eriarvoisuuden vähentämistä (tavoite 10). Suomessa vuoden 2019 alussa toteutettu Polku 2030 -arviointi peilasi Suomen kestävän kehityksen toimia SDG-tavoitteistoon. Arvion mukaan Suomen tulisi ilmasto- ja ympäristökysymysten rinnalla keskittyä juuri eriarvoisuuden vähentämiseen. Selvityksen mukaan eriarvoisuus ilmenee erilaisissa indikaattoreissa monin eri tavoin, kuten tuloeroissa, osallisuudessa, syrjäytymisessä sekä uskossa tulevaisuuteen.

Eriarvoisuuskehityksen tiedetään alkavan jo nuorena. Joka kymmenes nuori tulee perheestä, joka on ollut toimeentulotuen piirissä kahdeksan vuotta. Perusasteen koulutuksen saaneiden vanhempien lapsista käyttää äänioikeuttaan vain 30 prosenttia kun ylempään korkea-asteen koulutettujen kohdalla luku on 70 prosenttia. Noin 60 000 nuorta on tällä hetkellä opiskelun, työn ja koulutuksen ulkopuolella. Nämä tilastot maalaavat kuvaa lasten ja nuorten kokemasta eriarvoisuudesta, jonka soisi kuuluvan historian kirjoihin. Koska näin ei ole, tarttui ensimmäinen Sitra Labin tulevaisuuslaboratorio ajankohtaiseen kysymykseen lasten ja nuorten eriarvoisuudesta.

28 muutoksenteekijää ja kymmenen päivää

Sitra Labin tulevaisuuslaboratorio on tila, joka tarjoaa mahdollisuuden työstää aihealuetta normaalista työympäristöstä poikkeavassa ryhmässä ja tilanteessa. Samanaikaisesti se tarjoaa monialaisen ryhmän sparrausavun sekä selkänöjan muutosten tekemiselle. Tiivistäen voisi sanoa, että tulevaisuuslaboratorio tukee eri alojen ammattilaisia ottamaan käyttöön toimintatapoja, jotka voivat ratkaista isoja yhteiskunnallisia ongelmia. Tulevaisuuslaboratorion osallistujat ovat aina poikkiyhteiskunnallinen joukko, joka katsoo ongelmaa yli hallinnonalojen rajojen.

Tulevaisuuslaboratorioon järjestettiin avoin haku. Mukaan haki 231 henkilöä, joista muodostui 28 hengen joukko. Valinnat tehtiin etsien mahdollisimman monipuolista joukkoa, jonka jäsenillä on erilaisia näkökulmia aiheeseen. Ryhmässä yhdistyivät erilaiset organisaatio- taustat järjestösektorilta yrityksiin, erilaiset toimialat, monenlaiset taustayhteisöt sekä erilaiset asiantuntijuuden muodot. Tämä ryhmä kokoontui yhteensä kymmeneksi päiväksi huhtikuun ja lokakuun välillä vuonna 2019. Yhteisten lähipäivien lisäksi osallistujat näkivät paljon vaivaa ja käyttivät paljon aikaa aiheen edistämiseen sekä erityisesti kokeilujen toteuttamiseen.

Tulevaisuuslaboratorion lähestymistavat

Kun laboratoriossa halutaan nopeuttaa kemiallista reaktiota, tarkasteltaviin aineisiin lisätään katalyytti. Tulevaisuuslaboratorion katalyyttejä ovat lähestymistavat ja periaatteet, joita käytämme. Tekemisessä luotamme käytännönläheisyyteen, yhteisölliseen oppimiseen sekä poikkiyhteiskunnallisuuteen. Niiden päälle rakentuvat sosiaalinen innovaatioprosessi, tulevaisuusajattelu, muotoiluajattelu sekä systeemiajattelu. Kaikkia lähestymistapoja yhdistää se, että uskomme niiden auttavan yhteistä oppimista ja oivaltamista, joka on tärkeämpää kuin yksikään yksittäinen menetelmä, ratkaisu tai kokeilu.

Kuva 2: Sitra Labin tulevaisuuslaboratorion lähestymistavat ja tekeminen käytännössä

Yhdessä kehittäminen ja muotoilu

Yhteismuotoilu, co-design, on kahden tai useamman henkilön yhteistä luovuutta muotoiluprosessin eri vaiheissa. Se täydentää yhteiskehittämistä erityisesti siinä, että yhteistä luovuutta sovelletaan muotoiluajattelun periaatteita noudattavassa prosessissa, jollainen tulevaisuuslaboratorionkin prosessi oli.³ Yhteiskehittäminen voi tapahtua missä tahansa yksittäisissä kohtaamisissa.

Yhteismuotoilun juuret ovat vahvasti osallistuvassa kehittämisessä, jossa keskeistä on ollut saada mukaan ne henkilöt, joita kehitettävät palvelut tai käsiteltävät teemat koskevat. Tekemisen tarkoituksena on rohkaista muotoiluprosessiin osallistuvia toimijoita olemaan täysivaltaisia ja tunnustettuja kehittämistiimin jäseniä.⁴ Yhteismuotoiluun kuuluvat muotoilun menetelmät ja työkalut, jotka kannustavat iteratiiviseen eli jatkuvaan kehittämiseen, empaattiseen ymmärtämiseen sekä näkemysten, tiedon ja ideoiden näkyviksi tekemiseen. Olemme hyödyntäneet muun muassa kokeilemistä, haastatteluja ja yhteiskehittämistä nuorten kanssa, tarinateratteria, visuaalista fasilitointia, dialogia sekä asiantuntijasparrauksia. Menetelmien tehtävänä on tehdä näkyväksi osallistujien taustaoletuksia, testata ideoita tai oivalluksia, rakentaa empaattista ymmärrystä ja auttaa dokumentoimaan keskeisiä ajatuksia.⁵ Olemme valinneet käytettävät menetelmät aiheen, ryhmän vaiheen ja käytettävissä olevien resurssien perusteella.

Yhteismuotoilun tai yhteiskehittämisen perinteeseen kytkeytyy tiiviisti myös kokeilukulttuuri. Kokeilukulttuuri vastaa nopean ja ketterän kehittämisen tarpeeseen. Kokeilemisestä on puhuttu jo pitkään ja hyviä kokeilijoita löytyykin useista organisaatiosta. Kokeiluja voidaan käyttää kehittämisen työkaluna, kun etsitään uusia ratkaisuja ja toimintamalleja. Kokeiluilla muodostettavat palautesyklit ovat parhaimmillaan nopeita, jolloin käytöstä tulevaa tietoa ideoiden toimivuudesta saadaan nopeasti. Toisaalta kokeiluja voidaan hyödyntää uusien ratkaisujen ja toimintamallien vaikutusten arvioinnissa. Laajoilla strategisilla kokeiluilla voidaan kerätä tutkimukseen pohjautuvaa tietoa esimerkiksi satunnaistettujen koeasetelmien kautta. Erilaiset kokeilut tuottavat eri tasoista tietoa. Laajat satunnaistetut koeasetelmat voivat tuottaa yksityiskohtaista ihmisen käyttäytymiseen⁶ liittyvää tietoa. Nopeat kokeilut taas tuottavat usein kontekstisidonnaista ja käytäntölähtöistä tietoa.

Kokeilujen käyttötarkoituksesta riippumatta kokeilemisen seuraava tärkeä askel on otettava niistä oppimisessa. Kokeilulla on lupa epäonnistua, eikä se tee kokeilua turhaksi. Päinvastoin, epäonnistunut kokeilu voi tuottaa paljon tietoa. Sen sijaan kokeilu on turha, jos sillä kerättyä tietoa ei onnistuta liittämään laajempiin kehityskulkuihin. Kokeilua suunniteltaessa tulisikin erityisesti kiinnittää huomiota siihen, miten kokeilusta kerätään tietoa ja miten kerättyä tietoa hyödynnetään kokeilun jälkeen.

Ensimmäisessä Sitra Labin tulevaisuuslaboratoriossa tehtiin kokeiluja, joilla etsittiin uusia ratkaisuja lasten ja nuorten eriarvoisuuteen liittyviin, yhdessä tunnistettuihin ongelmiin. Ryhmillä oli vapaus suunnitella haluamansa kokeilu, joka olisi mahdollista toteuttaa muutama kuukauden sisällä. Tulevaisuuslaboratorion kokeiluista on kerrottu lisää tämän julkaisun luvussa ”Nuorten kokemuksista kokeiluihin”.

---

³ Steen ym. 2011

⁴ Trischler ym. 2018

⁵ Trischler ym. 2018

⁶ Annala ym. 2015

Tulevaisuusajattelu ja tulevaisuuden tekeminen

Tulevaisuusajattelu on tulevaisuutta koskevista asioista ja ilmiöistä kiinnostunut tai huolestunut ajattelutapa.⁷ Tulevaisuuslaboratoriossa tartuttiin lasten ja nuorten eriarvoisuuteen megatrendien ja tunnistettujen tulevaisuuden kehityssuuntien kautta. Tutkimme myös aktiivisesti, millaisen tulevaisuuden toivoisimme näkevämmä. Miltä näyttäisi se muutos, jossa ryhmän tunnistamat ongelmat olisi ratkaistu?

Sitra Lab teki tietoisesti päätöksen olla rakentamatta yhteistä, pitkän aikavälin visiota. Lapsistrategiaa valmistellut prosessi oli juuri päättynyt, Me-säätiö oli julkistanut Arki ensin-ohjelmansa ja monilla muillakin toimijoilla oli ajankohtainen visio, jonka suuntaan saatoimme katsoa. Olennaista olikin tunnistaa tulevaisuus omien valintojen ja päätösten tuloksena ja pohtia, mitä ongelmia tarvitsee ratkoa visioiden tieltä. Mikä muuttuu hyvin konkreettisesti, kun toiminta alkaa toteuttaa näitä erilaisia visioita? Tulevaisuuslaboratoriossa tulevaisuuden tekeminen kytkeytyi varsin tiiviisti myös ajatukseen vaikuttavuusketjuista.⁸

Systemiajattelu

Viime aikoina paljon kiinnostusta ja jalansijaa on saanut systeemiajattelun lähestymistapa, joka auttaa meitä näkemään yhteiskunnalliset haasteet ja mahdollisuudet osana laajempia ilmiöitä. Hyvä esimerkki systeemiajattelun hyödyntämisestä löytyy esimerkiksi Ruotsista, jossa Mindshift⁹ pyrkii useiden kokeilujen kautta etsimään ratkaisuja mielenterveysongelmiin. Haastetta on lähestytty systeemisesti, jolloin kokeiluja on onnistuttu suunnittelemaan laajasti ongelman eri juurisyihin. Systeemiajattelussa ei olekaan tarkoitus laajentaa ja yleistää asioita loputtomasti, vaan parhaimmillaan se auttaa meitä hahmottamaan asioiden välisiä syy-seuraussuhteita ja löytämään ne vipukohdat ja vaikuttamisen paikat, joihin tarttumalla saamme eniten vaikutuksia aikaan.

Tulevaisuuslaboratorion osallistujat pääsivät sukeltamaan systeemiajatteluun alan ammattilaisten johdolla Lontooseen suuntautuneella opintomatalla. Organisaatiot kuten School of Systems Change¹⁰ ja RSA¹¹ tarjosivat osallistujille apuvälineitä ongelman systeemiseen hahmottamiseen. Systeemiajattelun kautta eriarvoisuutta pyrittiin esimerkiksi tarkastelemaan eri tasoilla, kuten politiikan, kulttuuristen tekijöiden, lakien, regulaation, teknologioiden ja talouden näkökulmista. Tulevaisuuslaboratorion osallistujat kokivat systeemiajatteluna inspiroivaksi lähestymistavaksi, mutta hankalaksi liittää käytännön tekoihin.

Sosiaalinen innovaatioprosessi

“We define social innovations as new ideas (products, services and models) that simultaneously meet social needs and create new social relationships or collaborations.”¹²

Yksikertaisemmin puettuna voisimme määritellä sosiaalisen innovaation uudistuksiksi, jotka tuottavat arvoa yhteiskunnalle ja parantavat yhteiskunnan toimintakykyä.¹³

7 Tulevaisuuden tutkimuskeskus

8 Heliskoski ym. 2018

9 Mindshift

10 School of System Change on Forum for the Future nimisen säätiön ylläpitämä koulutusohjelma.

11 The Royal Society for the encouragement of Arts, Manufactures and Commerce (RSA) on järjestö, joka taklaa viheliäitä ongelmia tutkimuksen ja toiminnan keinoin. Heillä on laaja fellowship-ohjelma aiheesta kiinnostuneille.

12 Murray ym. 2010.

13 Ks. myös Helkama ym. 2004

Sosiaaliset innovaatiot ymmärretään usein väärin vastakohtana esimerkiksi teknologisille innovaatioille. Olennaista ei kuitenkaan ole innovaation ”tyyppi”, vaan sen aikomukset ja vaikutukset. Niinpä esimerkiksi ilmastonmuutoksen moninaiset seuraukset, demokratian kehitys ympäri maailmaa ja YK:n herättämä keskustelu kestävän kehityksen tavoitteista ovat nostaneet sosiaaliset innovaatiot monen agendalle.

Innovaatiokeskustelu painottuu usein lopputuloksiin: syntyikö mitään uutta ja parempaa? Tulevaisuuslaboratoriossa kyse ei kuitenkaan ole siitä. Huomattavasti tärkeämpää on katsoa matkaa kuin päämäärää ja kiinnittää huomio lähestymistapoihin ja taitoihin. Vaikka jokainen innovaatioprosessi on omanlaisensa, niin tietyt asiat toistuvat. Siksi tulevaisuuslaboratorion päähuomio on sosiaalisiin innovaatioihin kytkeytyvän ajattelutavan oppimisessa ja liittymisessä kehittämisen kulttuuriin, jossa yhteiskuntaa positiivisesti rakentavia innovaatioita osataan tehdä, tunnistaa ja tukea.

*Kokeilulla on lupa epäonnistua,
eikä se tee kokeilua turhaksi.
Sen sijaan kokeilu on turha, jos
sen tuloksia ei hyödynnetä.*

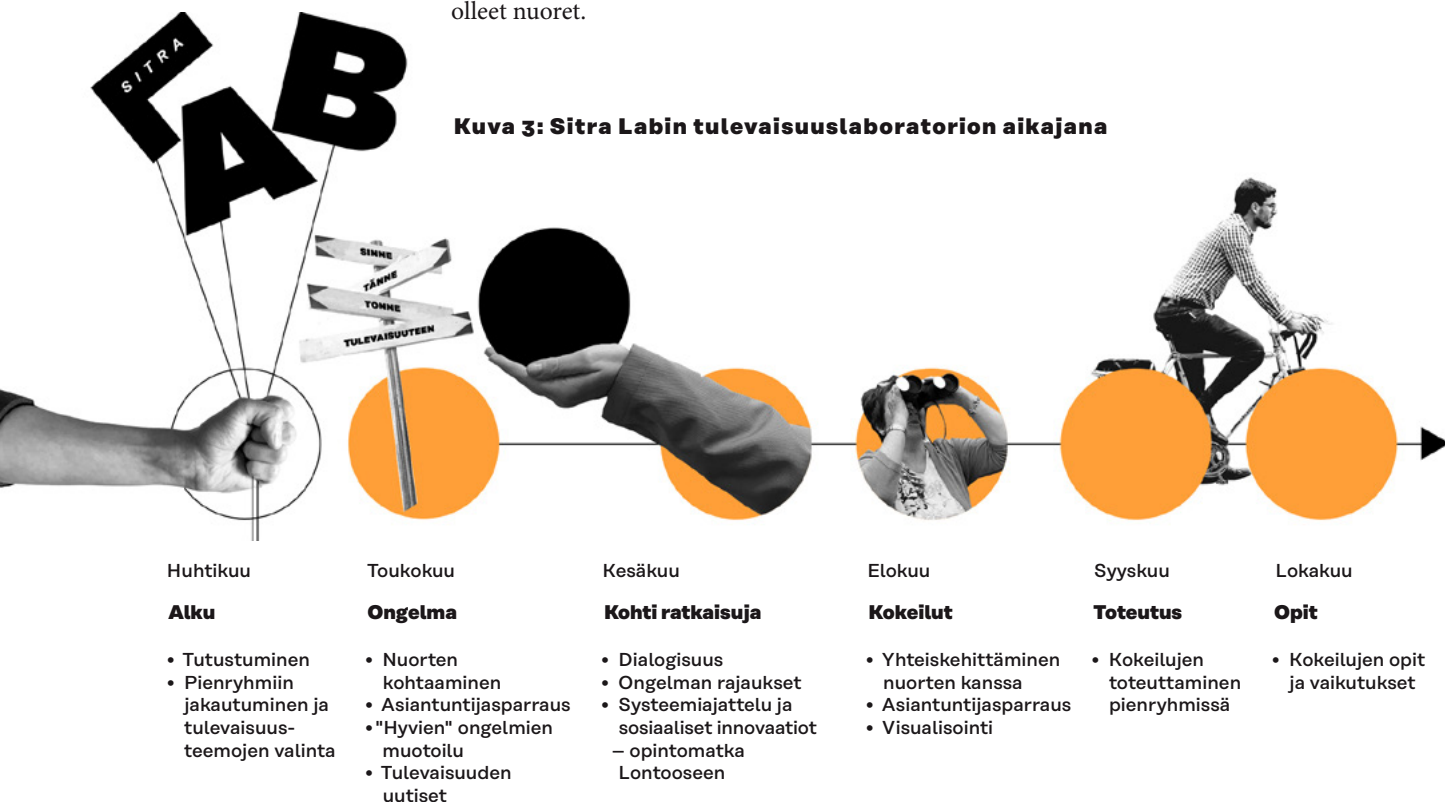
Näin tulevaisuuslaboratorio toimii

Mahdollista oppiminen, yhteistyö ja yhdessä kehittäminen sekä uusien avausten kokeileminen. Nämä ovat olleet Sitra Labin toteuttamista ohjaavat periaatteet.

Sitra Lab liikkuu yhteiskunnallisen muutoksen taitojen, käytännöllisen kehittämisen sekä toimivien verkostojen rakentamisen välillä. Kuten edellä kerrottiin, tulevaisuuslaboratorio pohjaa muotoiluajatteluun, systeemi- ja tulevaisuusajatteluun sekä sosiaalisten innovaatioiden prosessiin.

Käytännössä ensimmäinen tulevaisuuslaboratorio rakentui lähipäivien ja niiden välissä tehtävän työn varaan. Prosessin lopussa olivat yhteisesti tehtävät kokeilut. Niiden taustalla on ajatus ison ongelman purkamisesta sekä sellaisten vipukohtien etsimisestä, joiden avulla voidaan konkretisoida tarvittavaa muutosta. Usein käytännön kokeilu tuo esiin arjen tasolla tarvittavien muutosten lisäksi myös rakenteellisia muutostarpeita.

Ensimmäisessä tulevaisuuslaboratoriossa syntyi konkreettisia kokeiluja, osallistujien yhteinen viesti sekä lähestymistapojen ja menetelmien testausta ja edelleen kehittämistä. Yhteiskehittäminen on Sitra Labin tulevaisuuslaboratorion keskeinen periaate. Tämä tarkoittaa sitä, että ongelmia ei voida ymmärtää tai ratkoa ilman niitä ihmisiä, joita ongelma koskettaa. Kun aiheena on lasten ja nuorten eriarvoisuus, tärkeä osa tulevaisuuslaboratoriota ovat olleet nuoret.

Yhteisöllinen oppiminen

Oppiminen Sitra Labin tulevaisuuslaboratoriossa on suunniteltu yhteisölliseen oppimiseen nojaten. Osallistujat tulevat eri sektoreilta ja katsovat aihetta eri puolilta, mutta kaikilla on vahva yhteinen tavoite muuttaa yhteiskuntaa. Yhteisöllisen oppimisen lisäksi moninäkökulmaisuus palvelee edellä kuvattua systeemistä ajattelua. Ensimmäisessä tulevaisuuslaboratoriossa yhteinen tavoite oli tehdä maailma vähemmän eriarvoiseksi, erityisesti lapsille ja nuorille. Aiheen lisäksi oppiminen tapahtui pienryhmissä, joissa ongelma ja sen ratkaisut tulivat vielä lähemmäs jokaisen omaa kiinnostusta ja tavoitetta.

Yhteisen tavoitteen lisäksi yhteisöllisessä oppimisessä on kyse jaetusta asiantuntijuudesta ja tiedon rakentamisesta yhdessä.¹⁴ Sitralaiset ohjasivat ja fasilitoivat ryhmän toimintaa, mutta osallistujilla oli paljon vastuuta prosessin etenemisestä ja suunnan määrittämisestä. Jotta ryhmien lähtökohdat oppimiselle ja ongelmanratkaisulle olisivat mahdollisimman moninaiset, oli sekä koko osallistujaryhmään että pienryhmiin valittu ihmisiä tarkoituksella mahdollisimman erilaisista taustoista.

Monimuotoisuuden lisäksi toimiva ryhmä tarvitsee ympärilleen psykologista turvallisuutta. Tällä tarkoitetaan ilmapiiriä, jossa jokainen uskaltaa olla oma itsensä ja kertoa oman näkemyksensä pelkäämättä mitä muut ajattelevat.¹⁵ Psykologisen turvallisuuden aikaansaaminen edellyttää usein tutustumista toisiin ihmisiin myös asiantuntijaroolin ulkopuolella. Tulevaisuuslaboratorio lähti liikkeelle osallistujien nuoruusmuistoista, jotta kohtaaminen tapahtuisi ihmiseltä ihmiselle, ei työrooleihin nojautuen. Prosessin aikana huolehdittiin myös mahdollisuuksista epäviralliseen yhdessäoloon ja keskusteluun.

Dialogisuus

Dialogisuus tarkoittaa tasavertaista vuoropuhelua. Se tarkoittaa ymmärrystä siitä, että kaikkiin asioihin liittyy monenlaisia näkökulmia ja ne kaikki ansaitsevat tulla huomioituiksi, arvottomatta. Dialogisuuden avulla etsitään yhteistä ymmärrystä ja laajennetaan näkökulmaa, mutta ei tavoitella yksimielisyyttä. Jotta dialogisuus on mahdollista, on ensin saavutettava toisia kunnioittava ja arvostava ilmapiiri sekä yhteisöllisessä oppimisessäkin tärkeä psykologinen turvallisuus. Jos ryhmän jäsenet eivät koe voitavansa esittää näkemyksiään tulematta naurunalaisiksi, on turha odottaa, että he antautuisivat dialogiin muiden kanssa. Dialogisuudessa on tärkeää myös tasapuolinen osallistuminen¹⁶, joka ei usein onnistu ilman erillistä fasilitointia. Jos osallistuja tuntee tulewansa kuulluksi tasavertaisesti, hän on myös valmiimpi kuuntelemaan muita. Aito kuuntelu taas on avain oman näkökulman laajentamiseen ja aikaisemman käsityksen muuttamiseen, eli uuden oppimiseen.

Dialogisuutta vaalittiin prosessin aikana muun muassa alku- ja loppuringeillä, joissa kaikilla oli tasavertainen mahdollisuus kertoa oma kokemuksensa ja näkemyksensä. Fasilitaattorit myös tarjosivat puheenvuoroja osallistujille, jotka eivät ottaneet niin aktiivista roolia ryhmässä. Pienryhmissä edettiin usein lumipallomenetelmällä, jossa asiaa pohditaan ensin itsenäisesti, sitten parin ja lopulta ryhmän kanssa. Kolmannella lähijaksolla teroitettiin vielä dialogin pelisääntöjä ja käytiin ryhmissä dialogit kolmesta fasilitaattorian ja osallistujien ehdottamasta teemasta.

---

14 Marjan & Ghodsi 2012

15 Hirsch 2017

16 Holm ym. 2018

Nuorten osallisuus

Tulevaisuuslaboratoriossa nuorten osallisuus on näkynyt kolmella eri tasolla. Laboratorion suunnittelua ohjasi nuorista koostuva ohjausryhmä, lähipäivien yhteydessä touko- ja elokuussa Tampereella järjestettiin kohtaamisia paikallisten nuorten kanssa ja kokeiluihin on osallistunut nuoria omissa ympäristöissään. Nuorten ohjausryhmässä oli kahdeksan jäsentä, Tampereen kohtaamisissa tapasimme 65 nuorta ja kokeilujen vaikutuspiirissä on ollut yhteensä noin 130 nuorta.

Sitra Labin tulevaisuuslaboratorion työskentelyn suunnittelua on ohjannut nuorten ohjausryhmä. He ovat ikään kuin tulevaisuuden ääni, joka varmistaa, että Sitra Labia tehdään tietoisena nuorten arjesta ja elämästä. Nuorten ohjausryhmä kokoontui ensimmäisen tulevaisuuslaboratorion aikana seitsemän kertaa. Tämän lisäksi ohjausryhmä oli suunnittelemassa ja järjestämässä nuorten kohtaamista elokuussa Tampereella. Heillä oli myös mahdollisuus osallistua tulevaisuuslaboratorion lähipäiviin, ja tätä mahdollisuutta he hyödynsivät aktiivisesti. Nuorten ohjausryhmän jäseniä on ollut läsnä jokaisessa lähipäivässä ensimmäistä päivää lukuun ottamatta. Tämän lisäksi ohjausryhmäläiset ovat oman aktiivisuutensa ansiosta olleet mukana kolmen kokeilun toteuttamisessa. He ovat olleet myös mukana kirjoittamassa neljää tulevaisuuslaboratoriosta kertovaa blogikirjoitusta.

*Nuorten
ohjausryhmä on
tulevaisuuden ääni,
joka varmistaa, että
tulevaisuuslaboratoriota
tehdään tietoisena
nuorten arjesta
ja elämästä.*

Takarivi: Roope Lipsanen, Siiri Varis, Teresa Bäckström, Alex Oksanen
Eturivi: Enja Seppänen ja Marisa Pálsdóttir
Kuvasta puuttuu: Masoud Mohammadi ja Julianna Mäkelä

Ohjausryhmä koottiin yhdessä eri nuorisolan toimijoiden kanssa. Ryhmää olivat kokoamassa Yhteiset lapsemme ry, Seta ry, Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimi, Yeesi ry ja Suomen Lukiolaisten Liitto. Vaikka ohjausryhmä koottiin erilaisten järjestöjen kautta, korostettiin sen jäsenille, ettei kenenkään tarvitse edustaa ketään tai mitään muuta, kuin itseään. Nuoret olivat samaa mieltä: ”Ei edustuksellisuutta. Pitää saada osallistua omana itsenään.”

Nuorten osallistumisessa Sitraa konsultoivat Nuorten Akatemia sekä nuorten osallisuuden asiantuntija Taneli Heikka. Heidän arvionsa mukaan nuorten kokemukset ovat vahvistaneet nuorten osallisuutta ja toimijuutta ja synnyttäneet kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja mukana olosta heitä koskevassa yhteiskunnallisessa prosessissa.

Nuorten ohjausryhmä arvioi omaa toimintaansa prosessin loppuvaiheessa. He totesivat, että aluksi oli vaikea saada Sitra Labin toiminnasta kiinni, mutta lopussa oli helpompi ymmärtää, mistä prosessissa oli kyse, ja mukana oleminen oli merkityksellistä. ”Ohjausryhmässä on ollut turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri ja Sitra Labin toteuttajat ovat aidosti kiinnostuneita tekemään tilaa nuorten omalle aktiivisuudelle. Osallistumiselle pitää olla sekä aikaa että tilaa – ja nuorten pitää saada olla osallisina ja asiantuntijoina omilla tavoillaan”, nuoret arvioivat.

”Alussa oli vaikea hiffata mikä mun rooli on. Mutta lopulta kaikki löysivät oman roolinsa. Joku tykkäsi työstää tekstejä, jotkut vain osallistuivat keskusteluun. Paras kokemus oli nuorille Tampereella järjestetty tapahtuma, jonka juonsin toisen ohjausryhmän jäsenen kanssa. Se oli mahdollisuus ottaa isompaa roolia.” – Alex Oksanen, nuorten ohjausryhmän jäsen

Nuorten kohtaamiset Tampereen lähijakoilla touko- ja elokuussa toteutettiin paikallisten yhteistyökumppanien kanssa. Toukokuussa menimme sinne missä nuoret olivat, eli nuorisotaloille, kouluihin ja etsivän nuorisotyön kanssa kaupungille. Elokuussa järjestimme keskustan kirjastossa avoimen tilaisuuden, johon kutsuttiin nuoria muun muassa nuorisotalojen, seurakunnan ja eri yhdistysten kautta. Nuorten ohjausryhmällä oli iso rooli tapahtuman suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Tulevaisuuslaboratorion kokeilut tavoittivat yhteensä kertaluontoisesti noin 90 nuorta ja pidemmässä prosessissa 35 nuorta. Lisäksi noin kaksikymmentä nuorten kanssa toimivaa ammattilaista koulutettiin tai ohjattiin nuorten kohtaamisessa.

Osallistujien kokemukset tulevaisuuslaboratoriosta

Tulevaisuuslaboratorion osallistujilta on kerätty palautetta koko prosessin ajan. Palautteen tavoitteena on ollut ohjata prosessia oikeaan suuntaan ja auttaa kehittämään konseptia seuraavaa toteutusta varten.

Lähipäivissä kerättiin palautetta suhteessa ryhmän määrittelemään ”yhteiseen tahtotilaan”. Siihen ryhmä kokosi yhteen tekijöitä, joita he pitävät tärkeinä yhteisessä työskentely-ympäristössä. Yhteiseen tahtotilaan on koottu ryhmän toiveet sekä heille itselleen että järjestäjille.

Osallistujat	Sitra
Sitoudumme luottamukselliseen ja avoimeen dialogiin sekä yhteistyöhön. Panostamme turvalliseen ympäristöön, jossa jokainen tulee nähdyksi ja voi ilmaista myös keskeneräisiä näkemyksiään ja kehittää omaa ajatteluaan. Haluamme, että ryhmä tuo kaikkien vahvuudet esille.	Me huolehdimme, että prosessin fokus pysyy kirkkaana ja toiminta tavoitteellisenä. Fasilitoimme ryhmän toimintaa niin, että se mahdollistaa edellä kuvatun yhteisen työskentely-ympäristön, tasapuolisen osallistumisen ja moninäkökulmaisuden.

Tämän työskentely-ympäristön toteutumista seurattiin jokaisen lähipäivän jälkeen ja osallistujien arvion mukaan siinä onnistuttiin hyvin (keskiarvot vaihtelivat välillä 4,1–4,4, jossa 1=ei ollenkaan, 2=vähän, 3=kohtalaisesti, 4=hyvin ja 5=erittäin hyvin).

Kokonaisuudessaan ryhmästä 44 prosenttia antoi Sitra Labille arvosanan 5 eli erittäin hyvä, 40 prosenttia arvosanan 4 eli hyvä ja 16 prosenttia arvosanan 3 eli keskinkertainen. Loppupalautteessa osallistujat nostivat suurimpaan arvoon osallistujien muodostaman verkoston, joka tarjosi jokaiselle uusia näkökulmia aiheen käsittelyyn ja ratkaisuun. Se, että ryhmä koottiin systeemisen muutoksen periaatteilla tarkoituksella mahdollisimman moninaiseksi, osoittautui kaikin puolin onnistuneeksi valinnaksi. Verkostotyön ytimessä on tunteminen, luottamus ja sitoutuminen.¹⁷ Ryhmä tutustui toisiinsa prosessin aikana varsin hyvin ja ilmapiiri oli luottamuksellinen. Monipuolisten näkökulmien, ilmapiirin ja verkoston lisäksi oppimista tukivat kohtaamiset nuorten kanssa. Tulevaisuuslaboratorion antia olivat lisäksi pysähtyminen oman kehittymisen äärelle, systeemiseen muutokseen syventyminen ja opintomatkalta saadut uudet näkökulmat.

Sitoutumisessa ryhmäprosessiin ja kokeilujen toteuttamiseen oli puolestaan paljon yksilökohtaisia eroja ja se näkyi myös loppupalautteessa. Seuraavan toteutuksen kehittämiskohteena onkin varhaisempi ja vahvempi sitoutuminen pienryhmien asettamiin tavoitteisiin ja niiden ratkaisuun. Jatkossa tullaan myös selkeämmin painottamaan, että tulevaisuuslaboratorio on paikka henkilökohtaiselle kehittämiselle, verkostoitumiselle ja uudenlaisen kehittämisprosessin kokeilemiselle. Vaikuttavat kokeilut ovat alusta oppimiselle ja muutoksen tekemiselle.

”Yhtäkään ei ole varaa menettää”

Lasten ja nuorten eriarvoisuus on viheliäinen yhteiskunnallinen ongelma. Sitä ei ratkaise kukaan yksin, eivätkä yksittäiset toimenpiteet vain tietyllä sektorilla ole riittäviä. Tarvitaan koko järjestelmän kattava systeeminen muutos, jossa eriarvoisuuden vähentäminen huomioidaan kaikessa päätöksenteossa. Eriarvoisuuden kokemuksia voidaan vähentää edistämällä nuorten osallisuutta ja aitoja kohtaamisia. Eriarvoisuus – ja sen ratkaiseminen – rakentuu joka päivä ja kaikkialla. Tähän on koottu tulevaisuuslaboratorion osallistujien näkemys tarvittavasta muutoksesta.

Suomalaisilla lapsilla ja nuorilla menee keskimääräisesti hyvin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen viimeisimmässä Kouluterveyskyselyssä suuri osa vastasi olevansa tyytyväinen elämänsä ja viihtyvän koulussa. Vuorovaikutus vanhempien kanssa on aiempaa parempaa ja kiusaaminen kouluissa sekä humalahakuinen juominen ovat vähentyneet. Tilastojen mukaan myös työn ja koulutuksen ulkopuolella elävien nuorten osuus on viime vuosina laskenut.

Ensimmäinen Sitra Labin tulevaisuuslaboratorio otti kuitenkin aiheekseen lasten ja nuorten eriarvoisuuden, sillä tämä tilastoista välittyvä kuva ei ole koko kuva. Vaikka viime vuosina yleisesti kohentunut taloustilanne on heijastunut lasten ja nuorten hyvinvoinnin paranemisenä, samojen tutkimusten kautta paljastuu ongelmia, joista osa on syvenemässä.

Yhteiskunnan moninaistuessa keskiarvo kertoo yhä vähemmän kaikista

Tämäkin kuva suomalaisesta yhteiskunnasta 2010-luvun lopussa on tosi:

- Suomessa on 60 000 koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevaa 16–29-vuotiasta niin sanottua NEET-nuorta (NEET = Not in Education, Employment or Training). Heistä 20 000 on erityisen haavoittuvassa asemassa – he elävät joko viimesijaisen sosiaaliturvan varassa tai jopa sen ulkopuolella.
- Suomessa kaikilla ajatellaan olevan taustasta riippumatta samat mahdollisuudet. Huono-osaisuus periytyy kuitenkin yhä selvemmin. Kotitausta vaikuttaa sekä koulumenestykseen että

terveyteen. Suomessa joka seitsemäs lapsi elää köyhyydessä, mikä tulee vaikuttamaan koko maamme tulevaisuuteen.

- Kaikilla on teoriassa tasavertainen mahdollisuus vaikuttaa. Käytännössä äänestysvoikeuden käyttäminen periytyy vahvasti jopa suoraan isovanhemmilta. Yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tarvittavat taidot ja kyvyt jakavat ikäluokkia. Toisille avautuu koko ajan uusia mahdollisuuksia edistää itselleen tärkeitä asioita, toiset jäävät tilaisuuksista jatkuvasti paitsi. Ero näkyy myös motivaatiossa vaikuttaa oman elämän asioihin.
- Yhteinen hyvä on hukassa. Hyvinvointiyhteiskunnan perustana on jaettu tulkinta siitä, mikä on yhteistä hyvää, mutta se on murenemassa. Tämä syö luottamusta siihen, että yhteiskunta ajaa myös minun parastani. Luottamuksen puute lisää polarisaatiota eli samaa kahtiajakoa ja asenteiden kärjistymistä, mitä monissa Euroopan maissa on jo pidempään ollut nähtävissä. Polarisaatio johtaa lisääntyvään syrjintään sosiaalisen ja etnisen taustan perusteella. Samalla yhteiskuntarauhaa uhkaamaan on noussut voimia, jotka kyseenalaistavat demokraattisen järjestelmän kykyä ratkoa suuria haasteita.

Miksemme siis saa kaikkia mukaan? Miksi 60 000 – tai vaikka vain ne 20 000 haavoittuvinta – NEET-nuorta ovat maallemme liian suuri haaste? Olemmeko kollektiivisen itsepetoksen vallassa, kun emme näe – vai näemmekö, mutta olemme vain välinpitämättömiä?

”Tiedämme riskiryhmät, joilla on muita suurempi vaara jäädä useaksi vuodeksi NEET-nuorten ryhmään. Riskiryhmiä ovat sijoitetut lapset ja nuoret, ne, joilla on taustalla rankkaa koulukiusaamista, vaikeista oppimisvaikeuksista kärsivät, osa maahanmuuttajataustaisista nuorista ja psyykkisesti oireilevat nuoret. Näiden ryhmien tulisi saada tukea riittävän ajoissa.” – Terhi Laine, Helsingin Diakonissalaitoksen Vamos

Vai onko kyse siitä, ettemme yksinkertaisesti tiedä, mitä meidän yhteiskuntana pitäisi tehdä? Onko lasten ja nuorten eriarvoistumisessa kyse jostain, missä yhteiskuntamme ei olekaan itsestäänselvästi osa ratkaisua, vaan osin jopa osa ongelmaa?

Mitä jos järjestelmässä ei ole prosessia eriarvoisuuden poistamiseen?

”Lapsiperheköyhyys estää osallisuutta tavoilla, joita ei usein tajuta ennakoita. Esimerkiksi kun tarjotaan vaikka maksuttomia kulttuuripalveluja, ei huomioida että jo bussilipun hinta voi olla perheelle ylittämätön kynnyks.” – Onni Westlund, Pesäpuu ry

Palvelujärjestelmämme toimii hyvin – kunhan se voi keskittyä yhteen asiaan ja ihmiseen kerrallaan: terveydenhuolto huolehtii terveydestä, TE-palvelut työllistymisestä ja niin edelleen. Eri asiantuntijat korjaavat sitä oiretta, joka näkyy päällepäin. Samanlaisen oireen takana saattaa kuitenkin eri ihmisillä olla eri syyt. Jos todellisesta syystä ei oteta selvää, voi yhtä oiretta hoitamalla jopa pahentaa kokonaistilannetta. Tämä tekee ongelmasta viheliäisen, sillä tunnistettuun oireeseen ei ole yhtä toimivaa parannuskeinoa.

Suomalaiselle palvelujärjestelmälle eriarvoistumisen viheliäisyys on kulttuurinen haaste. Meille on ollut luontevaa osittaa ja määritellä rooleja. Mittarimme, tulkintamallimme ja jopa ammattikuvamme ovat rakentuneet tukemaan eriyttämistä: olemme pilkkoneet resursseja eri paikkoihin, eri ammattilaisryhmien ja työehtosopimusten alle.

Esimerkiksi jos päiväkodin ryhmäkoko kasvaa, yksittäinen lapsi ei saa välttämättä arjen tilanteissa niin paljon apua ja tukea kuin tarvitsisi. Jos lapsen avun tarve lisääntyy riittävästi, lapsi saa lisätukea. Apuun voivat tulla esimerkiksi avustaja, sosiaalityöntekijä, neuvola, perhe-

neuvola ja kotipalvelu. Lisäksi hänen kehitystään voi tukea puheterapeutti, toimintaterapeutti, psykologi, psykoterapeutti, tukihenkilö tai tukiperhe ja niin edelleen. Jos lapsella ilmenee jokin sairaus, häntä hoitaa joukko terveydenhuollon asiantuntijoita. Lisäksi lapsi tai perhe voi saada järjestöjen tarjoamaa lisätukea. Lapsen tai nuoren ympärillä on aikuisia eri rooleissa, mutta silti liian moni nuori luisuu käsistämme. Ei ole itsestään selvää, että joku tietää, mitä lapselle tai nuorelle oikeasti kuuluu. Se ei kokonaisuudessaan ole kenenkään vastuulla.

Lapset ja nuoret eivät ole yksi ryhmä. Eivät liioin ne lapset ja nuoret, jotka ovat ajautuneet eriarvoistumisen kierteeseen. Olemme kuitenkin tottuneet lokeroimaan jokaisen ongelman johonkin prosessiin, jonkun vastuulle. Lasten ja nuorten eriarvoisuutta ei voida institutionalisoida vain yhteen prosessiin, joka on jonkun tietyn tahon vastuulla. Jääkö se siksi hoitamatta?

Palveluiden kehittämisen tulisi aina alkaa keräämällä ymmärrystä siitä, mitä todelliset ongelmat pitävät sisällään. Tarvitaan laajaa data-aineistojen hyödyntämistä sekä syvällistä ymmärrystä ilmiöistä ongelman takana. Ratkaisujen toteuttamisessa tarvitaan rohkeaa kokeilemistä. Meidän on oltava valmiita ylittämään ammattien rajoja, luopumaan totutuista valta-asetelmista ja hyödyntämään eri sektoreiden toimijoita sen mukaan, mikä paikallisesti on järkevää. Uusien toimintamallien arvioimiseksi ja vakiinnuttamiseksi tarvitaan myös vaikuttavuuden mittaamista.

Palveluiden kehittämisen lähtökohdat

- 1) Data-aineistojen hyödyntäminen
- 2) Syvälinen ymmärrys ongelmien syistä osallisuuden avulla
- 3) Rohkea kokeileminen
- 4) Vaikuttavuuden mittaaminen

Muutoksen johtaminen on totuttu näkemään ylhäältä alas – sana ”johtaminen” viittaa ajatukssissamme usein siihen. Myös organisaatiot työskentelevät yhä varsin tiukasti ylhäältä alaspäin, eivätkä pysty ottamaan huomioon sitä, mitä vieressä tapahtuu: keiden kanssa meidän kannattaisi yhdessä etsiä ratkaisuja? Tilanteen voisi kääntää toisinpäin: osallistava johtaminen lisäisi osallisuutta eri ryhmissä, kun esimerkiksi nuoret ja palveluntarjoajat pääsisivät vaikuttamaan kukin omasta näkökulmastaan.

Eriarvoisuutta ehkäisevässä työssä tulisi kiinnittää enemmän huomiota eri ammattiryhmien väliseen luottamukseen, ihmisten välisiin suhteisiin, vertaisuuteen ja yhteisöllisyyteen. Tulevaisuuslaboratoriossa kokeilimme esimerkiksi palvelupolkua nuorten suosimasta Mieli ry:n Sekasin-chatista suoraan TE-keskuksen tarjoamaan valmennukseen¹⁹ (ks. **DigiOnni**-kokeilun tarkempi kuvaus sivulla 35).

Ammatillisen yhteistyön tukeminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ammattilaisten ja viranhaltijoiden tulisi päästää irti vastuusta. Erityisen suuri vastuu on niillä, jotka asemansa kautta vaikuttavat siihen, miten kysymys eriarvoisuudesta näkyy päätöksenteossa ja päivittäisessä kohtaamis- ja kasvatustyössä. Tämä ei koske vain lasten ja nuorten palveluita koskevaa politiikkaa, vaan eriarvoisuuden vähentämisen näkökulman tulee läpäistä kaikkea päätöksentekoa, joka vaikuttaa ihmisille tarjottaviin palveluihin ja jokapäiväiseen elämään.

Nykyinen palvelujärjestelmämme ei pysty ratkaisemaan eriarvoisuuden ongelmaa nyt eikä ilman muutoksia tulevaisuudessakaan yksinkertaisesti siitä syystä, että järjestelmä on muuttunut hitaammin kuin yhteiskuntamme. Suomessa on totuttu siihen, että pallon voi aina heittää julkiselle sektorille, joka ”korjaa jäljet”.

Erityisesti työelämä kaipaa moninaisuutta. Työelämässä pitäisi näkyä nykyistä laajempi joukko eritaustaisia osajia. Se tarkoittaa, että pitää palkata mieluummin hakija, joka lisää työyhteisön moninaisuutta. Erilaisuuteen suhtaudutaan kuitenkin edelleen ymmärtämättömästi, jopa syyllistäen. Tulevaisuuslaboratorion **PopSit**-kokeilussa tarjosimme nuorille paikan keskustella kokemuksista, jotka liittyvät heihin kohdistuneisiin negatiivisiin stereotyyppioihin. Erityisesti monikulttuuristen nuorten kokemukset vahvistivat käsitystämme, että yhteiskunnassamme on aika ottaa asia vakavasti, ja ottaa kaikki mukaan työmarkkinoille²⁰ (ks. kokeilun tarkempi kuvaus sivulla 30).

Jokaiselta lasten ja nuorten kanssa toimivalta ammattilaiselta tarvitaan lisäksi vahvaa omistajuutta, joka näkyy rohkeutena rikkoo rooleja, jos lapsen tai nuoren tilanne sitä vaatii. Ammattilaisten tehtävänä on varmistaa, että lapsen tai nuoren tilanne tulee hoidetuksi mahdollisimman kokonaisena. Tähän omistajuuteen on oltava myös mahdollisuus.

Palveluiden kehittämiseen on otettava mukaan niin lapset ja nuoret kuin heidän parissaan työskentelevät ammattilaisetkin. Se on ainoa tapa varmistaa, että uudet ratkaisut toimivat arjessa. Ihmisen osallistuminen palveluiden kehittämiseen luo samalla osallisuutta. Tulevaisuuslaboratorion **Vastuullinen TET-jakso**-kokeilussa²¹ keräsimme nuorten ajatuksia siitä, mistä muodostuu hyvä kokemus peruskoulun työelämään tutustumisjaksolla. Kehitimme sen pohjalta vastuullisen TET-jakson diplomoin ja tuimme työnantajia nuorten kohtaamisessa. Halusimme, että nuoret tunnistavat omat vahvuutensa ja tulevat kohdatuksi työpaikalla yksilöllisine tarpeineen (ks. kokeilun tarkempi kuvaus sivulla 31).

Kun ihminen kohtaa ihmisen

”Nuorilta pitäisi kysyä useammin, mitä heille kuuluu. Yläkoulussa en kertonut opettajille pahasta olostani. Kirjoitin kuitenkin äidinkielen tunneilla tekstejä, joissa toin esiin itsetuhoiset ajatukseni. Harmitti, ettei opettaja ikinä kysynyt minulta, onko kaikki kunnossa.”

– Mira 17 v., Alavus

Eriarvoisuuden tekee viheliäiseksi ongelmaksi sekä sen systeemisyyttä että sen syvä inhimillisyyttä. Eriarvoistumiskehitystä ei ratkaista vain palvelujärjestelmien muutoksella, eikä toisaalta vain yksilöidenkään muutoksella, vaan molemmilla ja samanaikaisesti. Eriarvoisuuden kokemukset syntyvät jokaisen arkipäivässä. Arki ei erottele sektoreita: kohtaamme toisiamme työpaikoilla, harrastuksissa, kaupassa, bussissa, kouluissa, naapurustossa ja sosiaalisessa mediassa.

Eriarvoisuutta voidaan vähentää kohtaamisessa ihmisten välillä. Aidossa kohtaamisessa toteutuu muun muassa pysähtyminen, kunnioittaminen, luottamus ja kannustaminen. Pysähtyminen edellyttää, että antaa itselleen siihen luvan. Oma toiminta pitää myös osata jaksottaa. Aitoon dialogiin pääsemiseksi tulee kunnioittaa keskustelukumppania, hänen mielipiteistään huolimatta. Jokainen voi rakentaa luottamusta omalla toiminnallaan, tehden tilanteista luonteivia, antaen aikaa vastauksille ja tilaa kiireettömyydelle. Kannustaminen antaa tilaa luovuudelle, joka puolestaan on omiaan uusien ratkaisujen kehittelemisessä. Hymy ja inhimillisen välittämisen osoittaminen eivät maksa mitään, mutta ne voivat tuottaa merkittäviä

²⁰ Sitra 2019

²¹ Sitra 2019

tuloksia. Jos ihminen, varsinkaan ammattilainen, ei vaali työssään kohtaamisen periaatteita, hän voi omalla toiminnallaan lisätä eriarvoisuuden kokemuksia.

Mahdollisuuksien tasa-arvossa – tai epätasa-arvossa – on myös kysymys omakuvasta: näkeekö ihminen itsensä toimijana, joka voi tehdä itselleen merkityksellisiä asioita? Eriarvoisuus vähenee vasta sitten, kun jokaisella on kyky ja mahdollisuudet käyttää omia vaikutusmahdollisuuksiaan. Työtä tulee tehdä sen eteen, että jokainen löytää oman tapansa elää itselleen merkityksellistä elämää, omista lähtökohdistaan. Tulevaisuuslaboratoriossa teimme **Pizzademokratia**-kokeilun, jossa peruskoulun kahdeksaluokkalaiset pääsivät vahvistamaan omia vaikuttamisvalmiuksiaan. Kokeiluun osallistuneet nuoret kokivat, että heidän itsevarmuutensa vahvistui, mielipiteiden esittäminen helpottui ja he ymmärsivät paremmin, miten asioihin voi vaikuttaa. Nuorten mukaan tärkeässä roolissa olivat tilanteeseen luotu hyvä ryhmähenki ja käytetyt osallistavat ja toiminnalliset menetelmät²² (ks. kokeilun tarkempi kuvaus sivulla 37).

Kun todellisuudet eroavat liiaksi toisistaan, syntyy empatiavajetta. Järjestelmä, jonka tulisi tukea lasta ja nuorta, ei edes tunnista hänen huoliaan. Empatiavajeeseen pystytään vaikuttamaan järjestämällä tasavertaisia kohtaamisia erilaisten ihmisten välille. Kohtaamisista syntyy tunnekokemuksia, jotka auttavat ymmärtämään tukea tarvitsevien ihmisten todellisuutta. Erityisen tärkeää on, että päättävässä asemassa olevat pysyvät herkkänä sille tunnekokemukselle, joka eriarvoisuudesta syntyy. Tulevaisuuslaboratoriossa teimme kokeilun, jossa TE-palveluiden ja Kelan henkilökuntaa koulutettiin kohtaamaan ja ottamaan puheeksi yksinäisyys asiakastyötä tehdessään²³ (ks. **Yksinäisyyden kohtaaminen** -koulutuskokeilun tarkempi kuvaus sivulla 33).

Kieli luo eriarvoisuutta

Sillä on väliä, miten puhumme. Sinä, joka kohtaat työssäsi lapsia ja nuoria, ovatko nämä jo tuttuja?

- En tee ulkonäön perusteella oletuksia vastaanottajan äidinkielestä. Aloitan aina suomeksi tai ruotsiksi, jos se on muutenkin tapana.
- Kuuntelen ensin, mitä sanaa esimerkiksi nuori itse käyttää. Koitan ymmärtää ja puhun siitä samasta.
- Varmistan, ymmärsinkö oikein.
- Valitsen sanani niin, että muut varmasti ymmärtävät mistä puhun. Olen huomannut, että vaikkapa ostrakismista tai resilienssistä puhuminen saattaa jättää melko monen ulkopuolelle tai aiheuttaa väärinymmärryksiä.
- Valitsen sanani vähemmistön ehdoilla.
- Tiedostan, että sanoilla voi käyttää valtaa.
- Ei ole sama, puhunko asiakkaasta, potilaasta, autettavasta, moniongelmaisesta, vaikeasti työllistettävästä, nuoresta vai jäsenestä. Vaikutan valinnallani toisen ihmisen käsitykseen itsestään.
- Tunnistan ne termit, joiden käyttö on erityisen eriarvoistavaa. Minun työssäni ei tule puhua _____.
- Mietin, voisinko puhua ihmisestä tai käytäkö etunimeä aina kun se on mahdollista.
- Vältän vallankäyttöä ja elitismiä viimeiseen saakka.
- Mieluummin otan riskin, että olen itse vähemmän asiantuntevan oloinen, kuin että suljen muut kuplani ulkopuolelle.

22 Sitra 2019

23 Sitra 2019

Samalla tulee ymmärtää ihmisen rajat: jos yhden ammattilaisen vastuulla on yli sata lasta tai nuorta, jää empatialle liian vähän happea. Empatiavaje on myös resurssien puutetta.

Tälle ”kuulennolle” kaikki tulevat mukaan

”Nykyisissä rakenteissa on aika vähän tilaa lasten ja nuorten osallisuudelle. Aika monessa paikassa lapset ja nuoret on opetettu, että aikuiset määrittelevät tekemisen tavat. Jos tarkoitus olisi kasvattaa kriittiseen ajatteluun kykeneviä kansalaisia, niin lasten ja nuorten vaikuttamisen halua ja intoa ruokittaisiin rakenteissa aktiivisemmin.” – Kati Palsanen, SOS-Lapsikylä

Missiolähtöisen yhteiskunnan uudistamisen johtaviin ajattelijoihin kuuluva taloustieteilijä Mariana Mazzucato vieraili kesäkuussa Helsingissä. Luennossaan hän peräänkuulutti aikakaudellemme uutta ”kuulentoa” eli yhteistä tavoitetta. Mazzucaton mukaan yhteiskunta tarvitsee yhteisen mission, joka on selkeästi määriteltävissä ja saavutettavissa määräajassa. Olisiko lasten ja nuorten eriarvoistumisen ratkaiseminen Suomelle tällainen yhteinen kuulento? Mikä on se poliittinen taho, joka ensimmäisenä ilmoittautuu tälle lennolle – ja ottaa muut mukaan?

Tarvitsemme yhteistä visiota ja suuntaa, jotta systeeminen, koko järjestelmän kattava muutos on mahdollinen. Jos systeeminen muutos lähtee meistä jokaisesta, niin jokaisessa pitää ”läikähtää” – syytä halu tehdä jotain eri tavalla: kokeillen, ehkä epäonnistuen, mutta muutosta kohti pyrkien. Yhteiskunta pystyy tavoitteellisesti investoimaan eriarvoisuuden kaventamiseen. Joidenkin arvioiden mukaan esimerkiksi 20 000 haavoittuvimmassa asemassa olevan nuoren aseman parantaminen maksaisi 60 miljoonaa euroa – toisin sanoen hyvin pienen osan siitä, mitä vaikkapa hävittäjähankintoihin budjetoidaan.

Mutta muutos ei tapahdu yhdellä toimenpiteellä. Resurssit ovat erillään toisistaan ja niitä on kaikilla toimijoilla liian vähän eriarvoisuuden ongelman ratkaisemiseen yksin. Vain aktiivisesti yhteistä ratkaisua nuorten ja perheiden kanssa etsimällä ja avoimesti tietoja vaihtamalla voimme vaikuttaa eriarvoisuuden vähentämiseen. Tarvitsemme havahtumista siihen, että asia koskee jokaista meistä. Ei ainoastaan niitä, jotka toimivat suoraan lasten ja nuorten kanssa.

Välittäminen ei ole paljon vaadittu. Yksi ihminen ei voi muuttaa koko maailmaa, mutta yksi ihminen voi muuttaa toisen ihmisen koko maailman. Jokainen systeemin turvaverkosta pudonnut lapsi on liikaa, yhdenkään nuoren ei pitäisi kokea näköalattomuutta. Jokainen itsemurha on turha.

Me ensimmäiseen Sitra Labin tulevaisuuslaboratorioon osallistuneet olemme saaneet kokea näkökulmien rikkauden ja ymmärtäneet ilmiötä uudella tavalla. Olemme valinneet puolemme ja päättäneet olla ratkaisijoita. Olemme ymmärtäneet, että yhdessä olemme vahvoja ja löydämme uusia ratkaisuja. Voimallisinkaan tulevaisuuslaboratorion osallistujajoukon omistautuminen ei kuitenkaan vielä riitä. Jotta muutos on mahdollinen, jokaisen on kiinnityttävä ratkaisuun – eikä kenelläkään ole yksinoikeutta omistaa sitä.

Meissä kaikissa on tapahduttava läikähtäminen. Me kaikki olemme asianomistajia. Minä voin olla se yksi, joka kohtaa yhden. Sinä voit olla se toinen. Yhtäkään lasta tai nuorta ei ole varaa menettää.

Nuorten kokemuksista kokeiluihin

Tulevaisuuslaboratoriossa kohtasimme kymmeniä nuoria ja kuulimme heidän kokemuksensa ja näkemyksensä eriarvoisuuteen. Tässä viisi nuorta kertoo, miten he ovat kohdanneet eriarvoisuuden omassa arjessaan. Tarinoiden yhteydessä esittelemme tulevaisuuslaboratorion kokeilut, jotka tarjoavat ratkaisuja lasten ja nuorten eriarvoistumiseen.

Kohtaamisissa nuorten kanssa nousi esiin esimerkiksi se, miten perheen taloudelliset lähtökohdat tai vanhempien koulutustausta vaikuttavat nuorten jokapäiväiseen elämään ja arkeen. Nuoret nostivat esiin myös erilaisuuden kokemuksia ja niihin liittyviä ennakkoluuloja. Osa nuorista koki myös, etteivät aikuiset ota heidän ongelmiaan vakavasti tai ettei nuorilla ole tarpeeksi vaikutusmahdollisuuksia omaan elämäänsä liittyvissä kysymyksissä.

Tähän olemme koonneet viisi tarinaa siitä, miten nuoret ovat kohdanneet eriarvoisuutta omassa arjessaan. Tarinoiden yhteydessä on tulevaisuuslaboratorion kokeiluryhmän kommentti. Samassa yhteydessä esittelemme myös käytännön kokeilut, joiden tavoitteena on tarjota ratkaisuja lasten ja nuorten eriarvoistumiseen.

Miten kokeilut tehtiin?

Tulevaisuuslaboratorion alkaessa osallistujat jakautuivat pienryhmiin, joissa kokeilut tehtiin. Yhteiskehittämisprosessissa ryhmät perehtyivät kukin aiheeseensa ja muotoilivat, mitä konkreettista ongelmaa he ovat yhdessä ratkaisemassa. Ryhmäläiset kuvasivat ongelman ratkaisemiseen tarvittavan muutoksen, määrittivät miten ongelmaa voisi ratkaista ja lopuksi tekivät käytännön kokeilun ideansa testaamiseksi.

"Sukupuolen moninaisuudesta ei puhuta tarpeeksi"

Kaneli, 18, Turku

Kaneli ymmärsi yläkoulussa olevansa muunsukupuolinen. Eriarvoisuus tulee esiin niin koulussa kuin virallisissa lomakkeissa. Siksi hän toivoo, että kolmas sukupuoli virallistettaisiin Suomessa.

"Minusta tuntui jo alakoulussa, etten ole 'tarpeeksi' tyttö. Tunsin, että olin jotenkin poissa paikoiltani. Seiskaluokalla tutustuin Setan tapaamisessa muunsukupuoliseen tyyppiin. Ymmärsin, ettei oma sukupuolikokemukseni ole binäärinen. Nykyään kutsun itseäni muunsukupuoliseksi, koska se on ymmärrettävin sana. Kuvaavampi termi olisi ehkä sukupuoleton. En koe minkäänlaista sukupuoli-identiteettiä.

Tulin kaapista äidilleni 16-vuotiaana. Se pelotti minua, mutta äiti vastasi vain, että hän tiesi jo. Olen tosi onnellinen, että äitini tukee minua.

Muistan, kun yläkoulussa puhuimme terveystiedon tunnilla sukupuolten tasa-arvosta. Opettaja sanoi, että nykyään naiset ja miehet ovat samanarvoisia. Kun kommentoin, että muunsukupuolisten asema yhteiskunnassa ei ole kovin hyvä, opettaja nauroi minulle päin naamaa kaikkien edessä. Hän sanoi, että olipa hassusti ilmaistu, ja jatkoi eteenpäin. Tilanteesta jäi hämmentynyt olo. Mietin, että mikä kommentissani muka oli hassua.

Toivoisin, että kouluissa olisi osaavampia ihmisiä pitämässä sukupuoli- ja seksuaalikasvatusta. Usein seksuaalikasvatuksessa puhutaan nimenomaan seksistä. Seksuaalisuuteen kuuluu paljon muutakin! Monesti sanotaan, että heteroseksin ohella pitäisi puhua enemmän homoseksistä. Se ei riitä, vaan kaikista sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvistä asioista pitäisi puhua enemmän. Samalla pitäisi tuoda paremmin esiin sukupuolen moninaisuus. Mietin usein, miksi lomakkeissa ja kyselyissä pitää kysyä sukupuolta. Ihmisten pitäisi päästä irti siitä ajattelumallista. Tai jos sukupuolta pitää kysyä, mukana pitäisi olla vaihtoehtona myös 'muu'. Nyt törmään kyselyissä usein vaihtoehtoihin 'mies', 'nainen' ja 'en halua kertoa'. Viimeisestä vaihtoehdosta tulee olo, että muka haluaisin piilotella sukupuolikokemustani, vaikka asia ei todellakaan ole niin.

Etenkin nuorempana sain paljon tukea Setan nuorten ryhmistä. Kun olin epävarma identiteetistäni, oli tärkeää nähdä pari vuotta vanhempia tyyppisiä, joilla oli homma paremmin hanskassa. Se antoi toivoa. Nykyään puhun paljon muunsukupuolisuudesta esimerkiksi julkisuudessa. Toivon, että se auttaa muita.

Suomen transpolien toiminnasta pitäisi tehdä tapauskohtaisempaa. Nyt päätökset tehdään diagnoosien perusteella. Jos saa 'muu sukupuoli-identiteetin häiriö' -diagnoosin, ei voi päästä sukupuolenkorjaushoitoihin, vaikka monella olisi niihin tarve.

Lisäksi haluaisin, että kolmas sukupuoli virallistettaisiin. Esimerkiksi passissa voisi silloin olla muitakin vaihtoehtoja kuin mies tai nainen. Se helpottaisi minun ja monen muun elämää."

Kommentti laboratorioryhmältä:

Kaneli nostaa esille todella tärkeän asian, jota nuoret ovat Sitra Labin tulevaisuuslaboratorion aikana muutenkin tuoneet vahvasti esille. Nuorten ja vähän vanhempien kanssa keskustellessa huomaa selkeästi sen eron, että sukupuoleen liittyvä eriarvoisuus jää aikuisilta vielä helposti huomaamatta. Nuoret näkevät tilanteen paljon kirkkaammin. Muun muassa Seta ja Transtukipiste ovat pitkään tehneet hyvää työtä, mutta sukupuoleen liittyvää osaamista tarvitaan laajemmalle joukolle, jotta tilanne muuttuisi. Osa aikuisista ei välttämättä tule ajatelleeksi koko asiaa ja voi vahingossa käyttäytyä loukkaavasti. Sukupuolenkorjaukseen liittyvät asiat ovat menneet valtavasti eteenpäin tämän vuosikymmenen aikana. Arjessa dialogia tarvitaan, koska sukupuoleen liittyy vahvoja mielipiteitä. On tärkeää perehtyä aiheeseen ja viitata myös tutkimustietoon.

Asiantuntijat puhuvat sukupuolisensitiivisyydestä. Sen tavoitteet voisi kuvata näin: Riippumatta sukupuolesta, seksuaalisuudesta, etnisestä taustasta, vammasta, yhteiskuntaluokasta, persoonallisuudesta tai muista ihmisyiden piirteistä, jokainen voi: 1) ilmaista itseään ihmisarvoaan ja omaa ainutlaatuisuuttaan kunnioittavalla tavalla, 2) toteuttaa täydesti omassa potentiaalissaan ja 3) suhtautua itseensä ja muihin arvostavasti ja myötätuntoisesti. Siinä voisi olla meille kaikille sopivat tavoitteet sen lisäksi, että käymme rakentavaa keskustelua ja vaikutamme itsellemme tärkeisiin asioihin. Silloin ehkä arjen ärsyttävät painit erilaisten kaavakkeiden kanssa tai lakimuutosten odottelu ei tuntuisi niin hankalalta meille kenellekään.

On myös totta, että sukupuolta kysytään vielä monessa paikassa. Osittain tämä liittyy tilastointiin ja tutkimukseen: kysymyksellä halutaan esimerkiksi seurata, toteutuuko sukupuolten välinen tasa-arvo. Uskomme, että tulevaisuudessa vastausvaihtoehtoja on enemmän. Toivottavasti pian, mutta tämänkaltaiset asiat muuttuvat huomattavasti hitaammin kuin nykypäivän elämä muutoin. Siksi onkin tärkeää, että nuoret tuovat omia näkemyksiään esille, ja että löytyy vaikuttamistyöhön valmiita ihmisiä. Se vaatii paljon työtä – ja uskallustakin.

"Ulkomaalaistaustaisia ei kohdella suomalaisina"

Yasmin, 18, Espoo

Yasmin on syntynyt Suomessa mutta saa silti kuulla jatkuvasti kysymyksiä kotimaastaan ja kielitaidostaan. Hän toivoo, että nuoria ei lokeroitaisi etnisen taustan perusteella, vaan kaikkia kohdeltaisiin tasaveroisina suomalaisina.

"Minulla on isäni puolelta palestiinalaisia juuria. Olen syntynyt Suomessa, mutta minusta tuntuu, että ulkonäköni ja nimeni takia minut nähdään tosi ei-suomalaisena. Ihmiset saattavat esimerkiksi kysyä, mistä olen kotoisin. Se tuntuu hassulta. Vasta sitten muistan, että ai niin, näytän tältä. Mietin, miksi tuollaista pitää sanoa.

Kummallisia tilanteita tulee vastaan jatkuvasti. Tein esimerkiksi hiljattain hygieniapassitestin, josta en päässyt läpi. Opettaja kommentoi, että ei se mitään, koska testissä oli aika kankeaa suomen kieltä. Suomi on äidinkieleni! Useampi opettaja lukiossa on kyseenalaistanut äidinkieleni. Myös kadulla minulle puhutaan usein englantia. Tällaiset oletukset leimaavat ja eriarvoistavat.

Koen, että Suomessa maahanmuuttajat ja muut suomalaiset jakautuvat helposti erillisiin leireihin. Se lisää eriarvoisuutta ja sitä, ettei ymmärretä, millaisia tyyppejä muut ovat. Itse olen liikkunut eri jengien välillä. Esimerkiksi serkkuni ovat palestiinalaisia, ja tunnen heidän kulttuurinsa ja tapansa. Ne ovat ehkä erilaisia kuin suomalaiset tavat, mutta en ymmärrä, miksi tapojen eroavaisuuksia pitää varta vasten korostaa.

Toivoisin, että kouluissa järjestettäisiin kaikille yhteistä opetusta eri uskonnoista. Tuntuu, että uskonto on yksi isoimpia erottelevia tekijöitä nuorten välillä. Jos kaikki tietäisivät enemmän toistensa uskonnoista, leiriytyminen vähentyisi.

Maahanmuuttajataustaisia nuoria pitäisi myös kannustaa unelmoimaan enemmän. Havaintojeni mukaan heistä monen tavoitteet eivät ole kovin korkealla. Kuulin tutkimuksesta, jonka mukaan Suomessa maahanmuuttajataustaisia nuoria ohjataan kouluissa aloille, joille on helppo päästä. En ole kuullut tällaisista kokemuksista kaveripiirissäni, mutta tutkimuksessa voi olla pointti.

Minua on aina kiinnostanut näyttöleminen, mutta olen ajatellut, että minun näköisille ei ole Suomessa rooleja. Se johtuu siitä, etten ole nähnyt sarjoissa tai elokuvissa ulkomaalaistaustaisia naisia, joiden etnisyyttä ei korostettaisi. On ollut lannistavaa rooleja hakiessa ajatella, etten kuitenkaan tule saamaan niitä taustani takia. Median ja kulttuurituotteiden vaikutus on suuri: nuorille olisi tärkeää nähdä erinäköisiä ihmisiä tekemässä kaikenlaisia asioita. Kieli- taidon, kulttuurin tai uskonnon ei pitäisi estää uralla etenemistä. Suomessa ei esimerkiksi tällä hetkellä ole juuri ollenkaan näkyviä muslimipoliitikkoja.

Toivoisin, että kaikkia nuoria kohdeltaisiin tasaveroisina suomalaisina eikä ketään lokeroitaisi taustan perusteella. Etninen tausta on hieno ja arvokas juttu, mutta jokainen ihminen on myös paljon muuta."

Kommentti kokeiluryhmältä:

Yasminin ja Kanelin tarinoissa nousee esiin se, kuinka ahtaat ja kielteiset stereotyyppit rajoittavat nuorten mahdollisuuksia rakentaa omaa identiteettiä ja tulevaisuutta. Toiseuttavat kohtaamiset, joissa nuorta ei nähdä yksilönä vaan oletusten ja ennakkoluulojen kautta, ovat hyvin vahingollisia.

Järjestimme PopSit-kokeilun siksi, että jokainen nuori tarvitsee positiivisia, samastuttavia esikuvia kokeakseen olevansa tärkeä osa yhteiskuntaamme. PopSit-paneelissa nuoria rohkaisivat muun muassa kaupunginvaltuutettu Suldaan Said Ahmed, tubettaja Hassan Maikal, koulunkäyntiä tukevaa perhetyötä tekevä ohjaaja Vanessa Daniel ja kouluttaja Ulkar Aghayeva. Heidän viestinsä oli: "Älä usko niitä, jotka lannistavat ja pienentävät unelmasi. Älä pelkää, vaan kuuntele sisäistä ääntäsi. -- Sinä kuulut, vaikka et kuuluisi joukkoon. Olet hyväksytty, vaikka sinua ei hyväksyttäisi. -- Me olemme löytäneet omat polkumme, ja niin löydät sinäkin!"

Jatkamme työtä sen eteen, että jokaisella nuorella on yhdenvertainen kasvurauha ja paikka yhteiskunnassamme. PopSit-kokeilusta julkaistaan vielä videohaastatteluja, joiden tavoitteena on kannustaa nuoria ja herättää keskustelua esimerkiksi kouluissa. Haluamme, että kaikki nuoret – sukupuoleen, perhetaustaan, seksuaaliseen suuntautumiseen ja uskontoon katsomatta – näkevät aitoja mahdollisuuksia ja tulevaisuuden polkuja itselleen.

– Shadia, Terhi, Kamilla ja Mikko

Nuoret globaaleina toimijoina – PopSit-tapahtuma ja taltiointit

Ongelma? Kielteiset stereotyyppit rajoittavat nuorten mahdollisuuksia ja identiteetin rakentamista moninaisessa Suomessa.

Minkä pitäisi muuttua? Kaikilla nuorilla tulee olla kasvurauha, turvallisia aikuisia, joiden kanssa rakentaa identiteettiä ja samastumiskohteita työelämässä ja päätöksenteossa.

Miten voisimme...? Sisällyttää identiteetin rakentamisen, mielen hyvinvoinnin ja oman tulevaisuudensuunnittelun osaksi nuorten opintoja ja palvelujärjestelmää? Muuttaa tapaa, joilla mediassa ja päätöksenteossa puhutaan valtavirrasta poikkeavista nuorista?

Mitä kokeiltiin? PopSit-tapahtumassa 15.10.2019 Myyrmäen Arkissa nuoret pääsivät kertomaan kokemuksistaan, joissa heidän identiteettiään tai unelmiaan on rajoitettu negatiivisten stereotyyppien vuoksi. Tilaisuudessa nuoret esikuvat kertoivat omia vastaavia kokemuksiaan ja miten he ovat päässeet tilanteista eteenpäin siihen, missä he ovat nyt. Esikuvista kuvattiin haastatteluvideoita, joiden avulla viestiä negatiivisten stereotyyppien vaikutuksista levitetään laajemmalle yleisölle.

Ketkä kokeilivat?

Terhi Laine (Diakonissalaitos), Shadia Rask (THL), Kamilla Sultanova (Global Dignity Girls & Boys), Mikko Vatka (Helsingin kaupunki). Tapahtuman toteutuksessa yhteistyötä tekivät Roope Lipsanen (Sitra Labin ohjausryhmä), Mustafe Hirsi (Diakonissalaitos) ja Joel Saikkonen (Vantaan kaupunki). Videoinnista vastasi Suvilahden Tiivistämö Jarno Marjamäen johdolla.

Kommentti kokeiluryhmältä:

Yasminin kokemuksen mukaan maahanmuuttajataustaisia nuoria ei kannusteta tavoittelemaan ammatillisia unelmiaan samalla tavalla kuin muita nuoria. Myös nuorten verkostot ja läheltä tulevat esimerkit vaihtelevat perhetaustan mukaan. Yksi tapa kannustaa nuoria urahaaveissa on tarjota kaikille nuorille myönteisiä työelämäkokemuksia jo peruskoulussa. Nykyinen TET-jakso ei kuitenkaan ole kaikille myönteinen: osa nuorista ei löydä kiinnostavaa TET-paikkaa ja osalle TET-jakso on pettymys.

Siksi halusimme kokeilla vastuullisen TET-jakson konseptia. Keskeistä oli tukea työnantajia monenlaisista taustoista tulevien nuorten kohtaamisessa ja näin mahdollistaa TET-jakson kautta yhä useammalle myönteinen työelämäkokemus. Kokeilussa työnantajien edustajille tarjottiin tukea ja työkaluja nuorten ohjaamiseen ja kohtaamiseen työpaikalla. Samalla lanseerattiin Vastuullisen TET-jakson diplomi.

-Virpi, Tarja, Matias, Anni, Kalle, Kirsi ja Irmeli

Työ- ja oppimisympäristöjen muutos – Vastuullinen TET -kokeilu

Ongelma? Työelämän muuttuvat osaamisvaatimukset haastavat erityisesti ne nuoret, joilta puuttuu luottamus tulevaisuuteen.

Minkä pitäisi muuttua? Lapsi ja nuori tunnistaa omat vahvuutensa, positiiviset kokemukset työelämästä kantavat elämässä eteenpäin.

Miten voisimme...? Auttaa nuoria tunnistamaan omia vahvuuksiaan ja hyödyntämään niitä tulevaisuuden työssä? Varmistaa, että kaikilla nuorilla on myönteisiä ja merkityksellisiä kokemuksia työelämästä?

Mitä kokeiltiin? Kaksi peruskoulun yläluokkaa osallistui Vastuullinen TET -jaksoon. Nuoria ohjattiin tunnistamaan omat vahvuutensa, ja nuorten TET-kokemusten pohjalta luotiin Vastuullisen TET -jakson kriteerit ja pelisäännöt, joihin perustuen työnantajat saivat valmennusta nuorten kohtaamisesta. Yrityksiä rohkaistiin suunnittelemaan TET-jakso nuoren osaamiseen ja tarpeisiin perustuen. Palautekäytäntöjä nuoren ja työnantajan välillä tuettiin ja vahvistettiin.

Ketkä kokeilivat?

Matias Aaltonen (Laajasalon peruskoulu), Tarja Arkio (Kide-säätiö), Kalle Laanter (Loisto Settlementti ry), Anni Lintula (A-Lehdet Oy), Irmeli Myllymäki, (Kuntaliitto), Kirsi Rasinaho (SAK), Virpi Vatanen (Maunulan yhteiskoulu ja Helsingin matematiikkalukio)

"Suomessa köyhyys on häpeä"

Sakke, 23, Helsinki

Sakke koki lapsena häpeää siitä, että oli vanhemmilleen taloudellinen rasite. Lapsuuden köyhyys on trauma, joka vaikuttaa aikuisenakin.

"Kasvoin kahden opettajan kolmilapsisessa perheessä. Moni ei usko, että kahden akateemisesti koulutetun vanhemman perhe voi olla vähävarainen. Itse tajusin tilanteemme vasta yläkoulussa, kun aloin huomata eroja minun ja luokkatovereideni välillä. Heillä esimerkiksi oli jo älypuhelimet, kun sain vasta ensimmäisen matkapuhelimeni. Muistan lapsuudesta ajan, jolloin meillä ei ollut puoleen vuoteen varaa ostaa kunnolla ruokaa. Harva tiesi vähävaraisuudestamme, sillä isäni halusi piilottaa sen. Hän ei antanut kavereideni kyläillä meillä, sillä nuhjuinen koti hävetti häntä. Koulussa kukaan ei koskaan kysynyt, miten perheessämme pärjätään.

Minulla on kaksonen. Suomessa monikkoperheitä tai vaikka erityislasten perheitä ei osata tukea taloudellisesti tarpeeksi yksilöllisesti. Kun täytimme seitsemäntoista ja lapsilisien maksu loppui, meille molemmille piti ostaa ruokaa, vaatteita ja lukiokirjoja. Jos olisimme saaneet perustuloa, tilanne olisi ollut helpompi.

Opiskelen nyt lääketieteellisessä, jossa todella moni opiskelija tulee varakkaasta perheestä. Vuosikurssistani monien vanhemmat olivat ostaneet lapselleen asunnon Helsingistä opintojen alkaessa. Itse stressasin, mistä saan rahat takuuvuokraan. Vanhempani eivät pystyneet tukemaan taloudellisesti, mutta auttoivat muutossa. Kaikki vanhemmat eivät pysty siihenkään. Opiskelukavereistani vain yksi lisäksi on avoimesti puhunut vähävaraisesta taustastaan. Se saa minut tuntemaan oloni ulkopuoliseksi. Olin vuoden poissa koulusta masennuksen ja kuulumattomuuden tunteen takia.

Suomessa pitäisi tukea paremmin ihmisiä, joiden tulot ovat niukasti yli köyhyysrajan. Omassa lapsuudessani jännitin koko ajan, hajoaako esimerkiksi auto. Kun isovanhempani kuolivat, suruun sekoittui huoli hautajaisten kustannuksista. Perustulo auttaisi selviytymään, kun sattuma heittää eteen taloudellisia haasteita.

Erilaisista tukimahdollisuuksista tulisi tiedottaa paremmin, jotta useampi tukia tarvitseva löytäisi niiden luo. En esimerkiksi tiennyt, että lukiokirjoihin olisi voinut saada avustusta. Avun pitäisi olla matalakynnyksistä. Isäni häpesi ottaa avustuksia vastaan. Harrastussetelit ja ilmainen iltapäivähoito ovat hyviä tapoja taata virikkeitä vähävaraisten perheiden lapsille ilman leimautumista. Päättäjien tulisi kuunnella, kun nuoret itse kertovat ratkaisuehdotuksiaan. Maksuton toinen aste -kansalaisaloite on esimerkki siitä.

Lapsuuden köyhyys on trauma. Tunsin lapsuudessa olevani taloudellinen rasite. Vieläkään en uskalla täysin luottaa tulevaisuuteen. Perustulo olisi mahdollistanut turvatumman lapsuuden – ja auttaisi läpi elämän."

Kommentti kokeiluryhmältä:

Saken kokemus häpeästä ja avun pyytämistä kuulostaa ikävän tutulta. Suomessa elää jopa 150 000 lasta tai nuorta köyhyydessä ja vaikutukset ulottuvat niin lasten harrastuksiin, onnellisuuteen kuin terveyteen. Moni köyhyydessä elävä kokee häpeää, aiheesta on vaikea puhua ja siihen on vaikea hakea apua. Köyhyyteen liittyy usein myös yksinäisyyttä ja eristymistä.

Sitra Labissa tunnistimme, kuinka monen vaikean elämäntilanteen taustalla on yksinäisyys. Teimme kokeilun, jossa Kelan ja TE-toimiston henkilökuntaa koulutettiin kohtaamaan ja ottamaan yksinäisyys puheeksi. Pidämme jatkossakin huolta, että palveluita on yhä helpompi saada, ammattilaiset kehittyvät kohtaamisessa ja vaikeiden asioiden puheeksi ottamisessa.

– Miika, Janne, YC, Sampo-Ilmari ja Pilvi

Uusi yhteisöllisyys – Yksinäisyyden kohtaamisen koulutuskokeilu

Mitä ongelmaa ratkaistiin? Kaikilla nuorilla ei ole vuorovaikutuksellista yhteisöä, johon kuulua ja jolla on myönteinen vaikutus yksilölle ja yhteiskunnalle.

Minkä pitäisi muuttua? Nuorten yksinäisyyden kokemus on vähentynyt ja sen taustalla olevia syy-seuraussuhteita mitataan toistuvasti.

Miten voisimme...? Lisätä ja helpottaa yksinäisyyden kohtaamista viranomaiskohtaamisissa siten, että yksinäinen nuori osattaisiin ohjata oikeiden palvelujen piiriin.

Mitä kokeiltiin? Kokeilussa pilotoidaan koulutusta, jolla tuetaan Kelassa ja TE-toimistoissa tapahtuvia kohtaamisia siten, että myös yksinäisyys uskalletaan nostaa esille. Kokeilun aikana suunnitellaan ja toteutetaan koulutuskokonaisuus Kelan ja TE-toimistojen asiantuntijoille, jotka tekevät kohtaavaa työtä. Kokeilulla haluamme oppia siitä, millaisia tarpeita nuoria kohtaavilla ammattilaisilla on, sekä siitä, millainen koulutuskokonaisuus voisi tukea ammattilaisia yksinäisten nuorten kohtaamisessa ja auttamisessa. Lisäksi koulutuskokeilu toteutetaan samaan aikaan Kelan ja TE-toimistojen kohtaavan työn asiantuntijoille, jolloin pääsemme oppimaan myös siitä, mitä viranomaiset voivat oppia toisiltaan ja miten he näkevät yhteistyön haasteet ja mahdollisuudet.

Ketkä kokeilivat:

Miika Mehmet (Skene – yhdessä rikoksettomaan elämään ry), Pilvi Vanne (Kela), Sampo-Ilmari Tuhkalehto (Music Against Drugs ry), Janne Savolainen (Työ- ja elinkeinoministeriö), Mikko Mäkelä (Suomen evankelisluterilainen kirkko, Kirkkohallitus), YC Felin (Lyfta Oy)

Lisäksi mukana koulutuskokeilun toteutuksessa ovat Nuorten Akatemian Anni Heliste ja Sonja Hämäläinen.

"Sain hoitoa vasta, kun olin lähellä kuolemaa"

Mira, 17, Alavus

Mira sairastui yläkoulussa masennukseen. Riittävää hoitoa hän sai vasta parin vuoden päästä, kun ei pystynyt enää käymään koulua. Hän toivoo, että nuorilta kysyttäisiin useammin, mitä heille kuuluu, ja heidän ongelmansa otettaisiin aina vakavasti. Se voisi vähentää eriarvoisuutta.

"Sairastuin masennukseen kasiluokalla. Mikään ei tuntunut enää tärkeältä. Isoin syy sairastumiselleni oli, että minua kiusattiin koulussa. Aloin käyttäytyä itsetuhoisesti, esimerkiksi viillellä itseäni.

Isäni auttoi minua etsimään apua. Ysiluokan syksyllä aloin käydä merkkarilla eli koulun psykiatrisella sairaanhoitajalla. Sen jälkeen minulle alettiin etsiä psykoterapeuttia. Kävin puhumassa monelle eri taholle, mutta en saanut pitkäaikaista hoitoa. Luottamus ei ehtinyt syntyä, kun ihmiset vaihtuivat usein. Kelan psykoterapiatuen saaminen kesti kuukausia. En saanut keskusteluapua kolmeen kuukauteen, ja tauon aikana ongelmat kasaantuivat. Oli vaikeaa aloittaa asioiden käsitteleminen uudestaan tauon jälkeen.

Eräs lääkäri ei suhtautunut ongelmiini vakavasti, vaan vähätteli oireitani. Hän myös kysyi kuolemaan liittyvistä ajatuksistani, mutta ei varmistanut, pärjäänkö niiden kanssa. Se tuntui pahalta. Aloin käyttäytyä entistäkin itsetuhoisemmin, jotta saisin kunnan hoitoa. Vuosi sitten ammattikoulun ensimmäisenä syksynä oloni meni niin huonoksi, etten voinut enää käydä koulussa. Jouduin kuukaudeksi osastolle. Sen jälkeen pääsin nuorisopolin hoidon piiriin, jossa olen edelleen.

Vihdoin tuntuu, että saan kunnan hoitoa. Minulla on ollut sama terapeutti vuoden, ja välillemme on syntynyt vahva luottamus. Tapaan säännöllisesti lääkäreitä ja käyn tunteidenhallintaryhmässä. En ole enää viillellyt. Olen saanut tukea erityisesti isältäni ja poikaystävältäni. Lisäksi olen tutustunut Instagramissa ja Snapchatissa muihin mielenterveysongelmista kärsiviin nuoriin. Vertaistuki on tärkeää: toinen ymmärtää, miltä minusta tuntuu.

Nuorilta pitäisi kysyä useammin, mitä heille kuuluu. Yläkoulussa en kertonut opettajille pahasta olostani. Kirjoitin kuitenkin äidinkielen tunneilla tekstejä, joissa toin esiin itsetuhoiset ajatukseni. Harmitti, ettei opettaja ikinä kysynyt minulta, onko kaikki kunnossa. Ammattikoulussa olen kertonut avoimesti tilanteestani. Saan halutessani lisäaikaa tehdä koetta ja voin tehdä kokeen eri päivänä, jos en ole pystynyt valmistautumaan siihen. Tuntuu, että opettajat välittävät minusta. He ymmärtävät, jos minun täytyy vaikka lähteä kesken päivän kotiin. Uskallan kertoa heille olostani, koska minun ei tarvitse pelätä, ettei minua oteta vakavasti.

Toivon, että nuoriin suhtauduttaisiin aina vakavasti, kun he kertovat ongelmistaan. Olisi myös tärkeää, että jokainen apua tarvitseva ohjattaisiin hoitoon hyvissä ajoin – ei vasta sitten, kun hän on jo lähellä kuolemaa."

Kommentti kokeiluryhmältä:

Viime vuosina nuorten mielenterveyspalvelujen tarve on kasvanut ja hoitoon pääsy on ruuhkautunut. Kuten Miran tarina osoittaa, palveluiden löytäminen ei todellakaan ole aina helppoa. Mira on onneksi uskaltanut puhua asiasta ja hakea vertaistukea, joka on todella tärkeää. Teimme DigiOnni -kokeilumme, jotta nuorten olisi jatkossa helpompaa päästä matalankynnyksen palvelusta, kuten Sekasin-chat, eteenpäin muihin palveluihin ja saada näin tukea ajoissa. Kokeilumme ei vielä ratkaise kaikkia pulmia, mutta se on askel oikeaan suuntaan – näin uskomme ja jatkamme työtä sinnikkäästi, sillä apu kuuluu kaikille.

– Satu, Elina P, Elina S, Lauri ja Onni

Teknologian nopea kehitys – DigiOnni -kokeilu

Mitä ongelmaa ratkaistiin? Nuori jää yksin pahan olonsa ja tuen tarpeen, palveluiden käytön ja löytämisen kanssa. Moni palvelu edellyttää diagnosointia tai kasvokkaista kohtaamista. Lopputuloksena on, että nuori ei tule kohdatuksi tai autetuksi. Nuorille tarkoitettu apu ei ole tarkoituksenmukaista tai oikea-aikaista.

Minkä pitäisi muuttua? Nuorilla on palveluita käytettävissä verkossa, jossa he jo ovat. Palvelut eivät edellytä kasvokkain kohtaamista, pitkiä perusteluita tai diagnooseja ja palvelut ovat käytettävissä silloin, kun nuorille sopii. Verkossa tarjolla olevat palvelut toimivat ja keventävät järeämpien terveyteen ja hyvinvointiin liittyvien palveluiden taakkaa.

Miten voisimme...? Luoda verkkoon saavutettavan palvelukokonaisuuden nuorten tueksi? Helpottaa nuoren palvelupolun jatkumista verkossa?

Mitä kokeiltiin? Kokeilemme mallia, jolla nuori saa apua digitaalisesti ja niillä ehdoilla, jotka hän itse asettaa. Oletuksenamme on, että verkkovalmennus antaa nuorelle hyödyllisiä työkaluja oman tilanteen käsittelyyn. Nuoren itsetunto vahvistuu, toimintakyky lisääntyy, koettu hyvinvointi lisääntyy ja hän saa kevyemmin tuotettuna palvelun ja kohtaamisen, jonka tarvitsee. Kokeilu on nimeltään DigiOnni. Käytännössä se on viiden kerran psykososiaalista tukea tarjoava valmennus verkossa, joka hyödyntää hyväksymis- ja omistautumisterapiaa. Kokeilu on tarkoitettu 18-vuotta täyttäneille Sekasin-chatin kävijöille, jotka kokevat hyötyvänsä pidemmästä valmennusjaksosta.

Ketkä kokeilivat?

Lauri Holmström (Sisäministeriö), Elina Palola (Sosiaali- ja terveysministeriö), Elina Sarpola (Productivity Leap Oy), Satu Sutelainen (Mieli ry), Onni Westlund (Pesäpuu ry)

Kokeilu tehdään yhteistyössä Onni-hankkeen kanssa. Onni-hankkeesta vastaa Hanna-Kaisa Kostet, Ohjaamo / TE-palvelut.

”Nuorilla pitäisi olla aikuisia enemmän päätäntävaltaa ilmastopolitiikassa”

Kaapo, 15, Helsinki

Kaapon mielestä nuoret tajuavat aikuisia paremmin, miten vakava uhka ilmastonmuutos on maapallon tulevaisuudelle. Silti nuorilla ei ole tasavertaista mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon. Hän toivoo laadukasta opetusta ja äänestysiän laskemista.

”Olen aina ollut kiinnostunut päätöksenteon taustalla vaikuttavista asioista ja ympäristön suojelemisesta. Lähdin mukaan Vihreiden nuorisojärjestöön, koska aikuiset eivät tee tarpeeksi kunnianhimoista ilmastopolitiikkaa. Päätöstäni tuki se, että olin saanut vaikuttamiskokemusta oppilaskunnasta ja kotikaupunkini nuorisoneuvostosta. Myös perheeni kannusti minua.

Yhteiskunnan toimintaa ja vaikuttamista pitää opettaa jo alakoulussa. Opetuksen laadusta täytyy aktiivisesti pitää huolta, sillä se on edellytys nuorten ymmärrykselle maailmasta ja siten myös vaikutusmahdollisuuksille. Kouluihin pitäisi myös kutsua poliitikkoja vierailuille – erityisesti sellaisia, jotka murtavat ennakkoluuloja poliitikoista harmaapukuisina vanhoina miehinä.

Oppilaskunta on hyvä paikka oppia vaikuttamisesta. Oppilaskunnallamme on paikka koulun johtoryhmässä, ja olemme päässeet vaikuttamaan esimerkiksi oppituntien pituuteen. Se ei kuitenkaan riitä. Oppilailla pitäisi olla edustaja kaikissa opettajien kokouksissa. Jos oppilaskunnalla ei ole todellista vaikutusvaltaa koulun asioihin, ei ole myöskään innostavaa lähteä siihen mukaan.

Nuorisoneuvostossa olin mukana työryhmässä, jonka tavoitteena oli saada nuorille paikka kaikkiin Helsingin kaupungin lautakuntiin. Saavutimme tavoitteemme, mikä on hienoa, mutta helppoa se ei ollut. Kaikki kaupunginvaltuutetut eivät halunneet kuunnella nuoria. Yksi jätti tulematta pakollisiin kokouksiin nuorten kanssa ja toinen totesi, että nuoret vain syljeskelevät. Se oli todella törkeästi sanottu.

Nuoria saa mukaan politiikkaan onnistuneella viestinnällä: itse seurasin nykyistä puoluetteni ensin Instagramissa. Mieliäntien ilmaisu somessa voi kuitenkin myös pelottaa nuoria, sillä vihapuhe on yleistynyt. Minullekin on tullut kiivaita viestejä eri puolueiden nuorisojärjestöjen täysi-ikäisiltä jäseniltä. Aikuisten ei tulisi kiusata nuoria, vaikka olisivatkin eri mieltä heidän kanssaan.

Äänestysikää pitäisi laskea. Sitä voitaisiin kokeilla ensin kuntavaaleissa ja sitten laajentaa kaikkiin valtiollisiin vaaleihin. Jos äänestysikää laskettaisiin, myös kansanedustajien joukossa olisi nuoria. Se olisi tärkeää, koska nuorten on edustettava nuoria myös eduskunnassa.

Nuorten vaikuttamismahdollisuuksia rajoittaa moni muukin seikka kuin ikä: esimerkiksi vamma, sosioekonominen tausta tai syrjintä etnisen taustan perusteella. On nuorten kanssa työskentelevien aikuisten tehtävä kannustaa myös eriarvoisessa asemassa olevia nuoria vaikuttamaan.”

Kommentti kokeiluryhmältä:

Kaapon esimerkki osoittaa, että meillä on iso työ tehtävänä, jotta voimme sanoa oikeasti ottavamme nuoret mukaan päätöksentekoon. Sanomalehtien liiton tutkimuksen mukaan lähes 90 prosenttia nuorista pitää tärkeänä, että päättäjät kuuntelisivat nuorten mielipiteitä. Nuoret kokevat, että heidän näkemyksiään kuullaan päätöksenteossa varsin heikosti. Vaatii nuorilta isoja ponnistuksia lähteä mukaan ja löytää oikea kanava vaikuttaa itselle tärkeään asiaan. Kaapo on positiivinen esimerkki siitä, että hän on löytänyt toimivat kanavat ja tavat vaikuttamiseen.

Hänen kuvaamansa aikuisten väheksyvä asenne nuoria kohtaan nostaa esille myös aidon asenneongelman, joka on todella vahingollista koko yhteiskunnan kehittämiseksi. Meidän kaikkien etu on, että löydämme nuorille heille sopivat vaikuttamisen keinot. Meillä on myös vielä aika paljon opittavaa siitä, miten viestitään nuoria kiinnostavalla tavalla. Tärkeää on myös pitää yllä nuoria kuunteleva ja arvostava keskustelua nuorten ja aikuisten välillä siitä, mitkä ovat nuorille tärkeitä teemoja ja asioita yhteiskunnassa.

Tulevaisuuslaboratoriossa kokeiltiin Pizzademokratiapäivää kasiluokkalaisten kanssa ja pidetään jatkossakin huolta, että löydetään uusia tapoja tehdä parempaa yhteistyötä. Opimme että nuoret kaipaavat juuri tällaisia konkreettisia toiminnallisia ja luovia tapoja oppia ja keskustella siitä, miten itselle tärkeisiin asioihin voi vaikuttaa yhteiskunnassa.

Yhdessä voimme onnistua!

– Mona, Kati, Jukka-Pekka, Matti, Jaana ja Tomi

Demokratian ja osallisuuden muutos – Pizzademokratia-kokeilu

Mitä ongelmaa ratkaistiin? Nykypolitiikka ei korosta yhdessä tekemistä / elämistä, tuekkykyiksi ja edistä sosiaalista luottamusta.

Minkä pitäisi muuttua? Nuorten sosiaalinen luottamus ja pääoma sekä osaaminen on vahvistunut. Aikuiset tukevat heitä siinä.

Miten voisimme...? Lisätä nuorten yhteisöllistä ja yhteiskunnallista toimijuutta innoittavia areenoita ja suoraa vuoropuhelua päättäjien kanssa?

Mitä kokeiltiin? Uusin keinoin omien vaikuttamisen mahdollisuuksien oivaltamista yhdessä Maunulan yhteiskoulun kasiluokkalaisten kanssa. Tavoitteena oli yhdessä oppia ja oivaltaa, millaisia mahdollisuuksia kasiluokkalaisella on vaikuttaa omaan lähiympäristöönsä tai arkeensa. Kutsumme kokeilua pizzademokratiaksi, sillä pohdimme demokratian perusteita konkreettisten esimerkkien ja yhteisen toiminnan kautta. Pizzademokratiassa pohdimme demokratian perusteita ja oivalluksia omasta osallisuudesta konkreettisten esimerkkien, yhteisen toiminnan ja aidon dialogin kautta.

Ketkä kokeilivat?

Matti Virtasalo (Luotolan nuoret ry), Kati Palsanen (SOS-Lapsikylä), Jaana Taskinen (Q-teatteri), Tomi Mäki-Opas (Itä-Suomen yliopisto), Tiina Ahonen (Itä-Suomen yliopisto), Mona Särkelä-Kukko (Setlementtiliitto), Jukka-Pekka Lätti (Outokummun kaupunki), Roope Lipsanen ja Enja Seppänen (Sitra Labin nuoret tulevaisuusneuvokset). Lisäksi kokeilussa oli mukana Maunulan yhteiskoulu apulaisrehtori Virpi Vatasen avulla.

Seuraavaksi

Tulevaisuuslaboratorion ensimmäinen kierros on pääosin maalissa. Osa kokeiluista on vielä käynnissä ja uudet käytännöt leviävät eteenpäin. Sitra Labin toteutustiiimissä katse on jo jonkin aikaa ollut kääntyneenä seuraavaa ”labraa” kohti. Siihen on otettu oppia ensimmäiseltä kierrokselta. Olemme tunnistanee asioita, joista aiomme jatkossakin pitää kiinni, ja etsineet uusia ratkaisuja haasteisiin, joiden suhteen emme täysin onnistuneet ensimmäisellä kerralla.

Tulevaisuuslaboratorio tulee jatkossakin olemaan paikka, jossa erilaiset näkökulmat kohtaavat yhteisen aiheen parissa. Tavoitteenamme on, että myös seuraavan laboratorion alussa ihmiset yllättyvät uusista kasvoista ja huomaavat ajan myötä, miten paljon heillä on annettavaa uusien näkökulmien muodossa. Aiomme myös jatkossa huolehtia, että kaikki saavat äänensä tasavertaisesti kuuluviin ja kohtaavat toisensa yksilöinä – tittelistä, iästä, taustasta tai organisaatiosta riippumatta.

Olemme nyt parempia arvioimaan ja kertomaan, mitä tulevaisuuslaboratorioon osallistuminen vaatii ja mitä kaikkea se tarjoaa. Ensimmäisellä kerralla havaitsimme, että yksilöiden ryhmäytyminen ja kiinnittyminen ryhmissä tehtäviin kokeiluihin on haastavaa. Osa jäsenistä jäi toteutusvaiheessa ryhmän laitamille, kun kokeilu ei osunutkaan suoraan omaan organisaatioon tai työkenttään. Tästä syystä seuraavaan tulevaisuuslaboratorioon haetaan osallistujia tiimeinä. Jo hakuvaiheessa tiimillä pitää olla ongelmanasettelu, tai ainakin sen poikanen. Haluamme, että työ laboratoriossa kiinnittyy vahvemmin osallistujien organisaatioihin heti alusta lähtien.

Ensimmäisen tulevaisuuslaboratorion aikana yhdessä vaakakupissa olivat sosiaalisen innovaatioprosessin kautta syntyneet uudet ratkaisut. Toisessa kupissa taas painoi osallistujien henkilökohtainen kehittyminen muutoksentehtäjänä. Näiden vaakakuppien välillä tasapainotelimme jatkuvasti. Tämä puhutti myös osallistujia ja he kokivat saaneensa prosessista henkilökohtaisesti paljon. Jatkossa säädämme painotusta vielä enemmän oppimiseen omassa työssä ja kehittymiseen muutoksentehtäjänä. Tekemisen periaatteina säilyvät käytännönläheisyys ja yhteisöllinen oppiminen.

Kiitämme lämpimästi jokaista mahtavaa, rohkeaa ja tulevaisuuteen katsovaa ensimmäisen labran osallistujaa kaikesta siitä, mitä opimme yhdessä. Toivomme, että myös tuleviin tulevaisuuslaboratorioihin löytävät tiensä kaltaisenne tekijät, joilla on halu toimia kestäväen tulevaisuuden puolesta. Kuten osallistajat viimeisessä päivässä korostivat: tämä ei ole loppu, vaan vasta alku.

Tulevaisuuslaboratorion osallistujat

Matias Aaltonen, Laajasalon peruskoulu

Tarja Arkio, Kide-säätiö

YC Felin, Lyfta Oy

Lauri Holmström, Sisäministeriö

Kalle Laanterä, Loisto Settlementti ry

Terhi Laine, Helsingin Diakonissalaitos

Anni Lintula, A-lehdet

Jukka-Pekka Lähti, Outokummun kaupunki

Miika Mehmet, Skene – yhdessä rikoksettomaan elämään ry

Irmeli Myllymäki, Suomen Kuntaliitto

Mikko Mäkelä, Suomen ev.lut. kirkko, kirkkohallitus

Tomi Mäki-Opas, Itä-Suomen yliopisto, Vaikuttavuuden talo

Elina Palola, Sosiaali- ja terveysministeriö

Kati Palsanen, SOS-Lapsikylä

Kirsi Rasinaho, SAK ry

Shadia Rask, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL

Elina Sarpola, Productivity Leap Oy

Janne Savolainen, Työ- ja elinkeinoministeriö

Kamilla Sultanova, Global Dignity Girls & Boys ry

Satu Sutelainen, Suomen Mielenterveysseura

Mona Särkelä-Kukko, Suomen Settlementtiliitto

Jaana Taskinen, Q-teatteri ry

Sampo-Ilmari Tuhkalehto, Music Against Drugs ry

Pilvi Vanne, Kela

Virpi Vatanen, Maunulan yhteiskoulu ja Helsingin matematiikkalukio

Mikko Vatka, Helsingin kaupunki

Onni Westlund, Pesäpuu ry

Matti Virtasalo, Luotolan Nuoret ry

Tulevaisuuslaboratorion ohjausryhmä

Teresa Bäckström

Roope Lipsanen

Masoud Mohammadi

Julianna Mäkelä

Alex Oksanen

Marisa Pálsdóttir

Enja Seppänen

Siiri Varis

Lähteet

Annala, M., Kaskinen, T., Lee, S., Leppänen, J., Mattila, K., Neuvonen, A., Nuutinen, J., Saarikoski, E. & Tarvainen, A. (2015) Design for Government -kokeiluilla ihmislähtöistä ohjausta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta.

Heliskoski, J., Humala, H., Kopola, R., Tonteri, A. & Tykkyläinen, S. (2018) Vaikuttavuuden askelmerkit. Työkaluja ja esimerkkejä palveluntuottajille. Sitran selvityksiä 130.

Helkama, K., Seppälä, T., Alasuutari, P. Kantola A., Tainio, R., Tiihonen, S. Ilmonen, K. Wilenius, M. Luostarinen, H. Uskali, T. Lehtinen, E. (2004) Artikkelikokoelma tutkimushankkeesta sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys.

Hiilamo, H., Määttä, A., Koskenvu, K. Pyykkönen, J., Räsänen, T. & Aaltonen, S. (2019) Nuorten osallisuuden edistäminen, selvitysmiehen raportti. Diak Puheenvuoroja 11.

Hirsch, W. (2017) Five questions about psychological safety, answered. Science for work.

Holm, R., Poutanen, P. & Ståhle, P. (2018) Mikä tekee dialogin: Dialogisen vuorovaikutuksen tunnuspiirteet ja edellytykset.

Järvensivu, T. (2019) Verkostojen johtaminen. Opi ja etene yhdessä. BoD – Books on Demand, Helsinki.

Leurs, B. & Roberts, I. (2018) Playbook for Innovation Learning. Nesta.

Marjan, L. & Ghodsi, S. (2012) Benefits of collaborative learning. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 31 s. 486-490.

Mindshift. Experiments-verkkosivu.

Murray, R., Caulier-Grice J. & Mulgan G. (2010) *The Open Book of Social Innovation.* The Young Foundation, Nesta.

Sitra (2018) Tulevaisuuden tekijän työkalupakki

Sitra (2019) Kokeilujen verkkojulkaisu.

Steen, M., Manschot, M., & De Koning, N. (2011) Benefits of co-design in service design projects. *International Journal of Design*, 5(2), 53–60

Trischler, J., Pervan, S., Kelly, S. & Scott, D. (2018). The Value of Codesign: The Effect of Customer Involvement in Service Design Teams. Journal of Service Research 2018, 21(1), 75–100.

Tulevaisuuden tutkimuskeskus. Tulevaisuuden tutkimuksen oppimateriaali, Käsitteitä S-Ö.

Tulevaisuuslaboratoriosta kertovia blogeja ja verkkojulkaisuja

[Sitra Labin viisi käytännön kokeilua lasten ja nuorten eriarvoisuuden vähentämiseksi](#)

[Lab loki #4: Nuorten ääni kuuluviin 1/2](#)

[Lab loki #5: Nuorten ääni kuuluviin 2/2](#)

[Lab loki #7: Tarinateatterissa kokemukset tulevat iholle](#)

[Nuorten ohjausryhmä tuo nuorten äänen Sitra Labiin](#)

SITRA

SITRA MUISTIO 11.12.2019

Sitran julkaisemat muistiot ovat tulevaisuustyömme taustaksi tuotettuja sisältöjä.

ISBN 978-952-347-154-2 (PDF)

www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11–13

PL 160

00181 Helsinki

Puhelin 0294 618 991

 @SitraFund